

Τ.Ε.Ι: ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ: Στελεχών Συνεταιριστικών Οργανώσεων &
Εκμεταλλεύσεων.

Βιβλιοθήκη ΤΕΙΜ

“Ιστορική Εξέλιξη της Δραχμής μέχρι την
Ευρωπαϊκή Οικονομική Ενοποίηση”

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΒΕΡΥΚΙΟΥ ΠΗΝΕΛΟΠΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δ. ΚΑΡΑΤΖΑ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ: 2001-2002

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η Ιστορία της Δραχμής κ' ο κανόνας Χρυσού Συναλλάγματος.
Εισαγωγή:

- 1.1 Η Δραχμή κ' η Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας.(σελ. 2)
- 1.2 Οι Δημοσιονομικές Διαταραχές κ' οι Νομισματικές Επιπτώσεις τους.(σελ.8)
- 1.3 Η Δραχμή κ' τα Διεθνή Νομισματικά Καθεστώτα.(σελ.10)
- 1.4 "Γεννιέται" η δραχμή. (σελ.14)
- 1.5 Το Σύστημα του Διμεταλλισμού. (σελ.14)
- 1.6 Θέσπιση Εθνικού Νομισματικού Συστήματος: Ο Φοίνικας και η Δραχμή (1828-2847).(σελ.17)
- 1.7 Η Δραχμή κ' ο κανόνας Χρυσού Συναλλάγματος. (1910-1919). (κεφ:5-κεφ:33).(σελ.23)
- 1.8 Η Προσχώρηση της Δραχμής στον κανόνα Χρυσού Συναλλάγματος. (κεφ:5 σελ. 84)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η περίοδος του Μεσοπόλεμου 1919-1939.(κεφ:6)

- 2.1 Νομισματική Αστάθεια. (σελ. 31)
- 2.2 Η Ελληνική Οικονομία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.(σελ.33)
- 2.3 Κυμαινόμενες Ισοτιμίες κ' Νομισματική Αστάθεια 1920-1927.(σελ.37)
- 2.4 Η Δραχμή στη Ζώνη Επιρροής της Στερλίνας. (σελ.37)
- 2.5 Συμπέρασμα(σελ.42)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Το Τραπεζικό Σύστημα κ' Η Τράπεζα της ΕΛΛΑΔΟΣ. 1341-1939.

- 3.1 Το Σύγχρονο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα.(σελ.45)
- 3.2 Ο Ρόλος της Εθνικής Τράπεζας.(σελ.47)
- 3.3 Η Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος. (σελ.52)
- 3.4 Συμπέρασμα. (σελ.56)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

- 4.1 Πόλεμος, Κατοχή κ' Υπερπληθωρισμός. 1940-1944.(σελ 59)
- 4.2 Η Εμπλοκή της Ελλάδος στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.(σελ.59)
- 4.3 Νομισματική Μεταρρύθμιση κ' προσπάθειες Σταθεροποίησης.1944-1952.(σελ.63)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΔΡΑΧΜΗ Κ' ΕΝΙΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΝΟΜΙΣΜΑ.

- 5.1.Η Χρυσή Εποχή της Δραχμής ,1953-1972.(σελ.66)
- 5.2 Η υποτίμηση του 1953 κ' η Απελευθέρωση των Αγορών.(σελ 68)
- 5.3 Το Καθεστώς της Διολίσθησης 1973-1979 (σελ.73)
- 5.4 Η Ελληνική οικονομία κ' η ΕΟΚ. (σελ.77)
- 5.5 Η Δραχμή κ' το Πρόγραμμα του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος. (σελ.79)
- 5.6 Το Πρόγραμμα του Ενιαίου Νομίσματος. (σελ.80)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΑΝΤΙΟ ΔΡΑΧΜΗ, ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΕΥΡΩ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ 30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1998

- 6.1 ΣΑΒΒΑΤΟ, 2 Μαΐου 1998 γεννιέται το...ΕΥΡΩ.(σελ.92)
- 6.2 Η μάχη της δραχμής. 18 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1998 (ΟΙΚ. ΤΑΧ.) (σελ.93)
- 6.3 Η Ελληνική Οικονομία μας εντυπωσιάζει.5 ΜΑΡΤΙΟΥ 1998.(σελ.97)
- 6.4 Ηχηρό ράπισμα στην οικονομική πολιτική.(σελ.98)
- 6.5 Πότε, πώς κ' γιατί πρέπει να "κλειδωθεί" η δραχμή.(σελ.99)Επιλογή 10/97
- 6.6 Το κοινοτικό κεκτημένο κ' οι υποψήφιοι για ένταξη χώρες.(σελ.100)
- 6.7 Δέσμευση για προδιαγραφές, ελευθερία στις απεικονίσεις.(σελ.106)
- 6.8 Γνωριμία μ'έναν γνωστό άγνωστο.(σελ.104) Αγορά 2001
- 6.9 Το χρονικό ενός προαναγγελέντος θανάτου. (σελ.105)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΡΑΧΜΗΣ & Ο ΚΑΝΟΝΑΣ ΧΡΥΣΟΥ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΟΣ

Εισαγωγή

Στα σύγχρονα εθνικά κράτη, το νόμισμα, μαζί ίσως με τη σημαία και τον εθνικό ύμνο, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα εθνικά σύμβολα. Ωστόσο, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα εθνικά σύμβολα, το νόμισμα, εκτός από το συμβολικό του χαρακτήρα, αποτελεί και έναν από τους σημαντικότερους κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς. Ενισχύει τις συναλλαγές, την οικονομική δραστηριότητα, τις αποταμιεύσεις και τις επενδύσεις, και με τον τρόπο αυτό συνεισφέρει στην οικονομική και κοινωνική ευημερία.

Η αξία του νομίσματος ως συμβόλου επαυξάνεται και από το ότι ένα ισχυρό και σταθερό νόμισμα συμβαδίζει συνήθως με μία ισχυρή και σταθερή οικονομία. Η σχέση μεταξύ νομισματικής και οικονομικής ισχύος και σταθερότητας είναι βεβαίως αμφίδρομη. Μία ισχυρή και σταθερή οικονομία διευκολύνει τη διατήρηση νομισματικής σταθερότητας, αλλά και η νομισματική σταθερότητα με τη σειρά της

συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία των αγορών και των συναλλαγών και προωθεί τις αποταμιεύσεις, τις επενδύσεις και την οικονομική ανάπτυξη.

1.1 Η Δραχμή και η Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας

Η ιστορία της δραχμής και του νομισματικού συστήματος της νεώτερης Ελλάδας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω διαπιστώσεων. Σε περιόδους που η οικονομία λειτουργούσε ομαλά και αποτελεσματικά, το νομισματικό σύστημα δεν παρουσίαζε προβλήματα. Όταν όμως υπήρχαν μεγάλες οικονομικές διαταραχές και ανακατατάξεις, κυρίως δημοσιονομικού χαρακτήρα, το νομισματικό σύστημα υφίστατο τις συνέπειες, με αποτέλεσμα να επέρχεται νομισματική αποσταθεροποίηση που με τη σειρά της δημιουργούσε εντονότερη οικονομική αστάθεια.

Η εξέλιξη του ελληνικού νομισματικού συστήματος επηρεάστηκε τόσο από τις παγκόσμιες νομισματικές εξελίξεις, όσο και από τις δημοσιονομικές διαταραχές που προκαλούσαν οι συχνές πολεμικές συγκρούσεις, κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας.

Το 1828, όταν δημιουργήθηκε το πρώτο νόμισμα της νεώτερης Ελλάδας, ο Φοίνικας του Καποδίστρια, στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο επικρατούσε ο διμεταλλισμός. Άλλες χώρες βρίσκονταν στον κανόνα χρυσού και άλλες στον κανόνα αργύρου-χρυσού. Το νομισματικό σύστημα της νεώτερης Ελλάδας ορίστηκε στη βάση του κανόνα αργύρου, αν και τα περισσότερα νομίσματα που κυκλοφόρησαν ήταν χάλκινα μικρής αξίας. Ο φοίνικας δεν μπόρεσε να επικρατήσει και τα ελληνικά νομίσματα κυκλοφορούσαν παράλληλα με σειρά άλλων ξένων νομισμάτων. Οι δημοσιονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπιζε το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, προκάλεσαν την πρώτη παύση της μετατρεψιμότητας του νομίσματος στα μέσα του 1831, και την έκδοση χαρτονομίσματος. Η δολοφονία του Καποδίστρια έδωσε τη χαριστική βολή και στο φοίνικα.

Το 1833, μετά την εγκαθίδρυση της μοναρχίας του Όθωνα, εισήχθη η δραχμή, όνομα ενός νομίσματος της αρχαίας Αθήνας. Το νέο ελληνικό νομισματικό σύστημα ήταν στη σύλληψη διμεταλλικό, αλλά στην πράξη δεν κυκλοφόρησαν παρά ελάχιστα χρυσά νομίσματα. Η δραχμή άρχισε να επιβάλλεται στις εγχώριες συναλλαγές, καθώς απαγορεύτηκε ρητά η αποδοχή τουρκικών νομισμάτων από τα δημόσια ταμεία. Το νομισματικό σύστημα σταδιακά επεκτάθηκε, και το 1841, μετά από πολυετείς προσπάθειες, ιδρύθηκε η Εθνική Τράπεζα. Ο διμεταλλισμός επεκράτησε

για μεγάλο χρονικό διάστημα μολονότι υπήρχαν και μικρά διαστήματα παύσης της μετατρεψιμότητας, όπως στην παγκόσμια νομισματική κρίση του 1848 και στην επανάσταση της Κρήτης το 1868.

Υπό την πίεση των ξένων πιστωτών της, η Ελλάδα υπέγραψε το 1867 τη συμφωνία της Λατινικής Νομισματικής Ένωσης, αποδεχόμενη τη σταδιακή ταύτιση της χρυσής δραχμής με το χρυσό γαλλικό φράγκο και άλλα χρυσά ευρωπαϊκά νομίσματα. Η επανάσταση της Κρήτης το 1868 και ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-78 απέτρεψαν την εξέλιξη αυτή, καθώς για μια ακόμη φορά, η Ελλάδα αναγκάστηκε το 1877 να προχωρήσει σε παύση της μεταλλικής μετατρεψιμότητας.

Η παύση της μετατρεψιμότητας διατηρήθηκε για παραπάνω από 30 χρόνια. Μόλις το 1909 μπόρεσε η Ελλάδα να προσχωρήσει πλήρως στον κανόνα χρυσού που είχε υιοθετήσει και η Λατινική Νομισματική Ένωση. Ο κυριότερος λόγος για την αδυναμία αυτή ήταν η αύξηση των δημοσίων δαπανών, τόσο των αμυντικών όσο και των δαπανών υποδομής, που σε μεγάλο βαθμό χρηματοδοτήθηκαν με έκδοση χαρτονομίσματος. Η απελευθέρωση της Θεσσαλίας και της Ηπείρου από την τουρκική κατοχή, που επετεύχθη κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1877-78, κατέστησε αναγκαία τη διατήρηση υψηλών αμυντικών δαπανών, καθώς δημιουργήθηκε κατάσταση έντασης με την Τουρκία. Επίσης, δημιούργησε την ανάγκη

αύξησης των δημοσίων δαπανών για την ανασυγκρότηση των δύο νέων επαρχιών. Οι αυξημένες δημοσιονομικές ανάγκες δεν επέτρεψαν την επιτυχή επαναφορά της μεταλλικής μετατρεψιμότητας του νομίσματος.

Ο εκτεταμένος κρατικός εξωτερικός δανεισμός της περιόδου που ακολούθησε, επέτεινε τα δημοσιονομικά προβλήματα. Ο εξωτερικός δανεισμός γινόταν όλο και πιο δύσκολος, σε μία εποχή που η Ελλάδα είχε ξεκινήσει ένα εκτεταμένο πρόγραμμα για την αναβάθμιση της οικονομικής της υποδομής. Το 1893 η κυβέρνηση Τρικούπη κήρυξε πτώχευση, αρνούμενη να εξυπηρετήσει τα εξωτερικά δάνεια. Μετά την πτώχευση και την ταπεινωτική ήττα της Ελλάδας από την Τουρκία το 1897, ακολούθησε η εγκαθίδρυση της Διεθνούς Επιτροπής Οικονομικού Ελέγχου. Η επιτροπή αυτή, που αντιπροσώπευε τα συμφέροντα των ξένων δανειστών της χώρας, επέβαλε μία μακρά περίοδο δημοσιονομικής προσαρμογής, κάτι που επέτρεψε την ανατίμηση της ισοτιμίας της δραχμής, και την υιοθέτηση του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος το 1910.

Παρά τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η δραχμή παρέμεινε, στον κανόνα χρυσού – συναλλάγματος έως και το 1919, με τη βοήθεια και των συναλλαγματικών περιορισμών που γενικεύθηκαν κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η αρχή της δεκαετίας του 1920 βρίσκει την πολιτικά διχασμένη Ελλάδα να έχει ξεκινήσει την εκστρατεία στη Μικρά Ασία και να

αναγκάζεται να χρηματοδοτεί τις πολεμικές δαπάνες με έκδοση ακάλυπτου χαρτονομίσματος. Μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920, οι Σύμμαχοι αρνούνται να της παράσχουν οικονομική βοήθεια. Ακολουθούν μέτρα απελπισίας που ισοδυναμούν με πτώχευση, όπως η έκδοση του αναγκαστικού δανείου μέσω της διχοτόμησης των χαρτονομισμάτων το Μάρτιο του 1922. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, ακολουθεί μία νέα πολιτική και νομισματική κρίση.

Η κρίση συνεχίζεται έως το 1926, όταν σχηματίστηκε η οικουμενική κυβέρνηση υπό τον Ζαΐμη. Καθώς η Ελλάδα χρειάζεται νέα δάνεια από το εξωτερικό, τίθεται και πάλι υπό την κηδεμονία των πιστωτών της, που αυτή τη φορά συστήνουν τη δημιουργία ανεξάρτητης κεντρικής τράπεζας, επιφορτισμένης με τη διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας. Η Τράπεζα της Ελλάδας ιδρύεται το 1928, και η δραχμή εντάσσεται και πάλι στον κανόνα χρυσού- συναλλάγματος. Παρά τη μεγάλη διεθνή ύφεση του 1929 και τις διεθνείς οικονομικές και νομισματικές διαταραχές της δεκαετίας του 1930, που υπονόμισαν τον κανόνα χρυσού- συναλλάγματος, η Ελλάδα κατόρθωσε να διατηρήσει σχετική νομισματική σταθερότητα έως την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η περίοδος της Κατοχής, 1941-44, προκάλεσε τη μεγαλύτερη οικονομική καταστροφή στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Φυσικό

επακόλουθο της καταστροφικής πορείας της οικονομίας ήταν η πλήρης κατάρρευση του νομισματικού συστήματος. Η αξία της δραχμής εκμηδενίστηκε, καθώς η νομισματική χρηματοδότηση χρησιμοποιήθηκε αλόγιστα για τις δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής, σε μία περίοδο που η οικονομική δραστηριότητα είχε επίσης καταρρεύσει.

Οι προσπάθειες οικονομικής ανασυγκρότησης και νομισματικής μεταρρύθμισης μετά την απελευθέρωση καθυστέρησαν κυρίως λόγω του εμφυλίου πολέμου. Μόνο μετά το 1952 άρχισε να αποκαθίσταται η νομισματική σταθερότητα, που ενισχύθηκε μετά την υποτίμηση του 1953 και τη σύνδεση της δραχμής με τον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος του Bretton Woods. Ακολούθησε μία περίοδος πρωτοφανούς για την Ελλάδα οικονομικής ανάπτυξης, που συνδυάστηκε με επίσης πρωτοφανή για τη διάρκειά της νομισματική σταθερότητα. Για είκοσι χρόνια, από το 1954 έως το 1973, η Ελλάδα γνώρισε ετήσιους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ της τάξεως του 7%, σε συνδυασμό με ρυθμούς πληθωρισμού χαμηλότερους από 4%.

Η περίοδος αυτή διεκόπη με την επικράτηση του συστήματος των κυμαινόμενων ισοτιμιών διεθνώς. Η Ελλάδα υιοθέτησε το καθεστώς της διευθυνόμενης διολίσθησης της ισοτιμίας της δραχμής, σε μία περίοδο γενικότερης διεθνούς αλλά και εσωτερικής θεσμικής αναταραχής. Η δημοσιονομική, εισοδηματική και νομισματική αστάθεια που επεκρότησε

μετά το 1973, οδήγησε σε υψηλά ποσοστά πληθωρισμού, χωρίς ωστόσο να καταστεί δυνατόν να αποφευχθεί η σημαντική επιβράδυνση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης. Η κατάσταση επιδεινώθηκε μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, και την προσπάθεια αναδιανομής του εισοδήματος μέσω δημόσιου δανεισμού, που επιχειρήθηκε στη δεκαετία του 1980. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, επιχειρήθηκε η αντιστροφή των δυσμενών δημοσιονομικών τάσεων και η επιβολή μεγαλύτερης νομισματικής πειθαρχίας. Στόχος, για μία ακόμη φορά, η ενσωμάτωση της Ελλάδας στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Αν ο στόχος αυτός επιτευχθεί, τότε η δραχμή θα αποσυρθεί και θα αντικατασταθεί στις αρχές του επόμενου αιώνα με το «ευρώ», την κοινή νομισματική μονάδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.2 Οι Δημοσιονομικές Διαταραχές και οι Νομισματικές Επιπτώσεις τους

Η μελέτη της ιστορίας της δραχμής, καθώς και της συμπεριφοράς του τρόπου αντίδρασης των ελληνικών νομισματικών και δημοσιονομικών αρχών σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι κυβερνήσεις της νεώτερης Ελλάδας,

χρησιμοποίησαν σε μεγάλο βαθμό τη νομισματική χρηματοδότηση ως μέσο άντλησης εσόδων και κάλυψης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Έως και τα μέσα του εικοστού αιώνα, η τάση αυτή εκδηλώθηκε με διαδοχικές παύσεις της μεταλλικής μετατρεψιμότητας του νομίσματος και την παραμονή της χώρας για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε κανόνα χαρτονομίσματος. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η τάση αυτή εκδηλώθηκε μέσω της υιοθέτησης του αυτόνομου καθορισμού μιας εγχώριας νομισματικής πολιτικής, όπως συνέβη με το καθεστώς της διολίσθησης.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η Ελλάδα γνώρισε την εμπειρία τεσσάρων επεισοδίων παύσης της μεταλλικής μετατρεψιμότητας του νομίσματός της. Το πρώτο επεισόδιο (1848) αποτέλεσε την αντίδραση σε μία παγκόσμια χρηματιστηριακή κρίση και ήταν μικρής διάρκειας. Τα μεταγενέστερα επεισόδια (1869-1870, 1877-1884, 1886-1909) υπήρξαν το αποτέλεσμα της ανάγκης άμεσης χρηματοδότησης των επειγουσών αμυντικών δαπανών.

Στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα, οι παύσεις της μετατρεψιμότητας συνδέθηκαν και πάλι με πολέμους ή διεθνείς οικονομικές κρίσεις: η είσοδος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η Μικρασιατική Εκστρατεία, η διεθνής ύφεση της δεκαετίας του 1930, και κατόπιν ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Ωστόσο, η εμπειρία μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

αναδεικνύει την ύπαρξη μεγάλων δημοσιονομικών διαταραχών ως παράγοντα αποσταθεροποίησης του νομισματικού καθεστώτος και σε ειρηνικές περιόδους. Ενώ η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods συνέβαλε στην αποσταθεροποίηση και του καθεστώτος της δραχμής, η νομισματική αστάθεια που επικράτησε μετά τη δεκαετία του 1980, οφείλεται σε εγχώριες δημοσιονομικές διαταραχές που σχετίζονται όχι τόσο με πολέμους, όσο με την προσπάθεια ευρείας αναδιανομής του εισοδήματος. Οι ταξικοί πόλεμοι μπορεί να είναι το ίδιο αποσταθεροποιητικοί και το ίδιο μάταιοι με τους εθνικούς.

1.3 Η Δραχμή και τα Διεθνή Νομισματικά Καθεστώτα

Παρ' όλες αυτές τις δημοσιονομικές διαταραχές, είτε βραχύβιες είτε περισσότερο επίμονες, οι νομισματικές αρχές και οι κυβερνήσεις συχνά προσπαθούσαν να εντάξουν τη δραχμή στα πλαίσια του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Επρόκειτο τόσο για ανάγκη, όσο και για φιλοτιμία.

Για ένα φτωχό νεοσύστατο κράτος, όπως η Ελλάδα μετά την απελευθέρωση από το τουρκικό ζυγό, η δυνατότητα πρόσβασης στις διεθνείς κεφαλαιαγορές αποτελούσε ζωτική ανάγκη. Η ανυπαρξία εγχώριων αποταμιεύσεων και η ανεπάρκεια των υπόλοιπων εθνικών

κεφαλαίων δεν έδιναν άλλες δυνατότητες χρηματοδότησης των δαπανών δημιουργίας του νέου ελληνικού κράτους.

Επιδιώχθηκε από την αρχή, το εθνικό νομισματικό σύστημα του νεώτερου ελληνικού κράτους να τυγχάνει της αναγνώρισης και της έγκρισης των ξένων πιστωτών του ελληνικού Δημοσίου. Η Ελλάδα υιοθέτησε ευθύς εξαρχής το διεθνές νομισματικό σύστημα της εποχής, αρχικά τον κανόνα αργύρου και κατόπιν το διμεταλλισμό. Ίδρυσε δε την Εθνική Τράπεζα, κατά τα πρότυπα της Τράπεζας της Αγγλίας, ως μία μικτή εκδοτική και εμπορική τράπεζα.

Μόνο σε εποχές μεγάλων διαταραχών εγκαταλείφθηκε η μεταλλική μετατρεψιμότητα του νομίσματος. Μετά δε την πτώχευση του 1893 και την ήττα του 1897, η κηδεμονία των ξένων πιστωτών πάνω στο ελληνικό νομισματικό και δημοσιονομικό σύστημα επισημοποιήθηκε, μέσω της Επιτροπής Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Αυτή υποχρέωσε την Ελλάδα να προσαρμόσει τα δημοσιονομικά της ελλείμματα και να επιδιώξει την ανατίμηση της δραχμής, ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την εισδοχή της στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος.

Όταν το 1910 η δραχμή κατέστη μέρος του διεθνούς κανόνα χρυσού, οι καλύτερες μέρες αυτού του διεθνούς νομισματικού συστήματος ήταν ήδη παρελθόν. Το σύστημα κατέρρευσε με την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά η Ελλάδα, με το φανατισμό του

νεοφώτιστου και τη βοήθεια των συναλλαγματικών περιορισμών, διατήρησε την επίφαση του κανόνα χρυσού έως το 1919.

Με την κλιμάκωση της Μικρασιατικής Εκστρατείας η διατήρηση του συστήματος ήταν αδύνατη. Οι ξένοι πιστωτές αρνήθηκαν νέα δάνεια και ο δρόμος της νομισματικής χρηματοδότησης και των αναγκαστικών δανείων από το εσωτερικό ήταν ο μόνος που απέμενε.

Μετά μία μακρά περίοδο νομισματικής και πολιτικής αστάθειας, για μία ακόμη φορά, οι ξένοι πιστωτές της χώρας την υποχρέωσαν να επιδιώξει τη συμμετοχή της στο διεθνή κανόνα χρυσού-συναλλάγματος. Συνέδεσαν την υποχρέωση αυτή με την ίδρυση το 1928 μιας ανεξάρτητης, αμιγούς εκδοτικής τράπεζας, της Τράπεζας της Ελλάδος. Παρά τη διεθνή νομισματική αστάθεια που ακολούθησε, η δραχμή συνδέθηκε με τα ισχυρότερα νομίσματα της εποχής, και έως την κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η χώρα κατόρθωσε να διατηρήσει τη νομισματική σταθερότητα.

Το ίδιο συνέβη και μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου και του εμφυλίου πολέμου. Η δραχμή συμμετείχε στο σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, διατηρώντας σταθερή ισοτιμία απέναντι στο δολάριο για τουλάχιστον είκοσι χρόνια. Μετά την κατάρρευση του συστήματος το 1972, η νομισματική πολιτική της Ελλάδας ανεξαρτητοποιήθηκε, με δυσμενείς συνέπειες για τον πληθωρισμό και τη

δημοσιονομική πειθαρχία. Στη δεκαετία του 1980, όταν οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οικοδομούσαν το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, η δραχμή παρέμεινε σε πορεία ελεύθερης πτώσης.

Μόνο στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε η προσπάθεια συμμετοχής της στα τεκταινόμενα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το αν θα μπορέσει η δραχμή να συμμετάσχει στη διαδικασία δημιουργίας του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος θα είναι το μεγάλο στοίχημα του άμεσου μέλλοντος.

Όποτε η δραχμή συμμετείχε στο διεθνές νομισματικό σύστημα και το τελευταίο λειτουργούσε αποτελεσματικά, η Ελλάδα γνώρισε περιόδους σχετικής οικονομικής προόδου και σταθερότητας. Οι προσπάθειες των ξένων πιστωτών να περιορίσουν τη διακριτική ευχέρεια των κυβερνήσεων να χρησιμοποιούν τη νομισματική χρηματοδότηση, ευνοούσε και τους εγχώριους αποταμιευτές και συναλλασσόμενους, δημιουργώντας συνθήκες περιορισμού της οικονομικής αβεβαιότητας. Εκ των πραγμάτων, τέτοιοι περιορισμοί δεν είναι εφικτοί σε περιόδους μεγάλων δημοσιονομικών διαταραχών, όπως οι πόλεμοι. Ωστόσο, υπήρξαν και ειρηνικές περίοδοι που η νομισματική πολιτική σύρθηκε πίσω από το άρμα της χρηματοδότησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Αυτές οι περίοδοι, όπως η δεκαετία του 1880 και του 1980, δεν υπήρξαν οι καλύτερες για την ελληνική οικονομία.

1.4 «Γεννιέται» η Δραχμή

Το 1827, όταν δημιουργήθηκε το νέο ελληνικό κράτος, οι χρηματικές συναλλαγές διεξήγοντο κυρίως με τουρκικά νομίσματα, καθώς και με ξένα νομίσματα, όπως το ισπανικό δίστηλο. Ελληνικά νομίσματα δεν υπήρχαν έως το 1828. Την ίδια εποχή, το παγκόσμιο νομισματικό σύστημα βασιζόταν στο διμεταλλικό νομισματικό σύστημα της Γαλλίας. Αν και ο άργυρος αποτελούσε τη βάση του συστήματος, επιτρεπόταν η ελεύθερη κοπή νομισμάτων από άργυρο και χρυσό με ορισμένη διατίμηση. Η παγκόσμια σχέση τιμής χρυσού και αργύρου ήταν $15 \frac{1}{2}$ προς 1. Ωστόσο, η Μεγάλη Βρετανία βρισκόταν ήδη στον κανόνα χρυσού από το Μάιο του 1821, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν *de facto* στον κανόνα αργύρου. Τι ήταν όμως ο διμεταλλισμός;

1.5 Το Σύστημα του Διμεταλλισμού

Όταν αναφέρεται κανείς στο διμεταλλισμό, συνήθως εννοεί ένα νομισματικό σύστημα που βασίζεται στον άργυρο και το χρυσό. Αν και για την αποτελεσματικότητα του νομισματικού συστήματος απαιτείται μία μόνο μορφή χρήματος, στα αμιγώς μεταλλικά συστήματα δεν ήταν δυνατόν να εξυπηρετηθούν όλες οι οικονομικές συναλλαγές με μία μορφή μετάλλου.

Το ποσό του χρυσού που ήταν αναγκαίο για την διεκπεραίωση πολλών καθημερινών συναλλαγών, ήταν πολύ μικρό. Η κοπή τόσο μικρών χρυσών νομισμάτων δεν ήταν ούτε τεχνικά εφικτή, αλλά ούτε εξυπηρετούσε τις συναλλαγές. Από την άλλη πλευρά, για μεγάλες συναλλαγές, το βάρος των αργυρών νομισμάτων που απαιτείτο, ήταν υπερβολικά μεγάλο. Έτσι στην πράξη, ήταν πολύ πιο αποτελεσματικό να υπάρχουν αργυρά νομίσματα για μικρές συναλλαγές και χρυσά για μεγάλες.

Όταν σε ένα νομισματικό σύστημα υπάρχουν δύο ειδών νομίσματα, ανακύπτει το πρόβλημα πώς θα διατηρηθεί σταθερή η σχετική τιμή τους, ώστε τα νομίσματα να μπορούν να χρησιμοποιούνται εναλλακτικά στα πλαίσια του κοινού συστήματος. Για παράδειγμα, δέκα φράγκα σε αργυρά νομίσματα θα πρέπει να είναι συνεχώς ισοδύναμα με δέκα φράγκα σε χρυσά. Αλλιώς, είτε τα αργυρά, είτε τα χρυσά νομίσματα θα εξαφανισθούν από την κυκλοφορία.

Στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα, ο λόγος 15 ½ μέρη αργύρου προς 1 μέρος χρυσού επικρατούσε από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης. Οι γαλλικές νομισματικές αρχές ήταν διατεθειμένες να ανταλλάσσουν χρυσό προς άργυρο σε αυτή την αναλογία σε απεριόριστες ποσότητες, καθώς διακρατούσαν μεγάλες ποσότητες και από τα δύο μέταλλα. Με τον τρόπο αυτό, επέβαλαν την αναλογία αυτή

διεθνώς, σταθεροποιώντας συγχρόνως τη σχετική τιμή χρυσού και αργύρου, και τις ισοτιμίες των νομισμάτων που ήταν είτε σε κανόνα χρυσού, είτε σε κανόνα αργύρου.

Ωστόσο, η Αγγλία ήταν ήδη από το 1821 στον κανόνα χρυσού, καθώς η τιμή του αργύρου είχε τεθεί πολύ χαμηλά από το αγγλικό νομισματοκοπείο, ήδη από το 1717. Έκτοτε, διαδοχικές νομισματικές πράξεις περιόρισαν και νομοθετικά τη νομισματική σημασία του αργύρου, με αποκορύφωμα το νόμο του 1819, ο οποίος απαγόρευσε τη μετατροπή των τραπεζογραμμάτων σε αργυρά νομίσματα.

Από την άλλη, οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν εκ των πραγμάτων σε κανόνα αργύρου, καθώς το αμερικανικό νομισματοκοπείο είχε υπερτιμήσει τον άργυρο σε σχέση με τη διεθνή αναλογία 15 ½ προς 1. Η αναλογία 15 προς 1 που είχε προσδιορίσει το νομισματοκοπείο των ΗΠΑ, είχε ως αποτέλεσμα την εξαφάνιση των χρυσών νομισμάτων, καθώς συνέφερε η εξαγωγή τους στη Γαλλία, όπου ανταλλάσσονταν με 15 ½ μέρη αργύρου, ο οποίος κατόπιν εισαγόταν στις ΗΠΑ.

Αυτή ήταν η νομισματική κατάσταση που επικρατούσε διεθνώς την εποχή της ελληνικής ανεξαρτησίας.

1.6 Θέσπιση Εθνικού Νομισματικού Συστήματος: Ο Φοίνικας και η Δραχμή (1828-1847).

Στην Ελλάδα, για πρώτη φορά, εθνικό νομισματικό σύστημα θεσπίστηκε το 1828, και βασιζόταν στον άργυρο. Ο νομισματικός κανόνας αργύρου επεκράτησε έως το 1832. Νομισματική μονάδα (legal tender) ήταν ο Φοίνικας του Καποδίστρια, το πρώτο νεώτερο ελληνικό νόμισμα. Ήταν ένα αργυρό νόμισμα με αναλογία τίτλου εννέα μέρη αργύρου και ενός χαλκού. Περιείχε 3,747 γραμμάρια καθαρό άργυρο. Ο Φοίνικας κυκλοφόρησε σε μία σειρά από χάλκινα νομίσματα των 1,5,10 και 20 λεπτών. Πέντε φοίνικες αποτελούσαν μία Αιγίδα, δηλαδή ένα ασημένιο τάληρο.

Το 1831, η εξαργύρωση του νομίσματος σε άργυρο ανεστάλη και εκδόθηκε χαρτονόμισμα για τη χρηματοδότηση των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Με το διάταγμα της 17^{ης} Ιουνίου 1831, ορίστηκε ότι η αναγκαστική κυκλοφορία δεν μπορεί να υπερβεί τα 3 εκ. φοίνικες. Ορίστηκε, επίσης, ότι οι χρηματικές συναλλαγές μεταξύ του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα θα γίνονταν κατά 1/3 σε χαρτονόμισμα και 2/3 σε αργυρά νομίσματα. Έξι μήνες αργότερα, το διάταγμα της 4^{ης} Ιανουαρίου 1832 καθόρισε ότι οι χρηματικές συναλλαγές θα γίνονταν μόνο σε χαρτονόμισμα.

Η δολοφονία του Καποδίστρια το ίδιο έτος σηματοδοτεί την αλλαγή όχι μόνο του πολιτικού συστήματος της χώρας, αλλά και του νομισματικού. Το Μάιο του 1832, η μοναρχία διαδέχθηκε τη δημοκρατία. Εννέα μήνες αργότερα, εισήχθη ο διμεταλλισμός ως ο νέος νομισματικός κανόνας. Ως νέα νομισματική μονάδα εισήχθη η Δραχμή του Όθωνα. Ήταν και πάλι αργυρό νόμισμα. Αποτελείτο από εννέα μόρια καθαρού αργύρου και ένα μόριο χαλκού. Ζύγιζε 4,029 γραμμάρια καθαρό ασήμι και 0,448 γραμμάρια χαλκό. Η δραχμή κυκλοφόρησε σε μία σειρά από αργυρά νομίσματα των μισής, μιας και πέντε δραχμών, καθώς και χάλκινα κέρματα των 1,2, 5 και 10 λεπτών.

Προβλεπόταν, επίσης, η κοπή χρυσών νομισμάτων. Το χρυσό εικοσάδραχμο (οθώνειο) αποτελείτο από εννέα μόρια καθαρού χρυσού και ένα μόριο χαλκού. Ζύγιζε 5,199 γραμμάρια χρυσό. Ανά δραχμή ζύγιζε 0,25994 γραμμάρια καθαρό χρυσό και 0,577 γραμμάρια χαλκό. Δηλαδή, η χρυσή δραχμή περιείχε 15 ½ φορές λιγότερο χρυσό από ό,τι ασήμι. Επομένως, η αναλογία τιμής των δύο μετάλλων (legal ratio) ήταν η διεθνής τιμή του 15 ½ προς 1.

Η δραχμή δεν βασίστηκε στο φοίνικα. Επρόκειτο για δύο τελείως διαφορετικά νομίσματα από κάθε άποψη (ισοτιμίας, βάρους, ονομασίας και παραστάσεων). Η μόνη σχέση σύνδεσής τους είναι ότι ο φοίνικας προηγείται της δραχμής. Το μόνο στοιχείο του φοίνικα που υιοθετήθηκε

από τη δραχμή του Όθωνα , ήταν το δεκαδικό σύστημα που διευκόλυνε σημαντικά τους ποικίλους λογιστικούς υπολογισμούς. Από άποψη παραστάσεων, ο φοίνικας είχε χαρακτήρα έντονα συμβολικό και μυστικιστικό, καθώς ήταν το σύμβολο της Φιλικής Εταιρείας. Αντίθετα, η δραχμή αναζητεί την ονομασία της στην αρχαιότητα, ενώ δανείζεται τις παραστάσεις της από τα νομίσματα των ευρωπαϊκών βασιλείων.

Αν και ο φοίνικας είχε ορισθεί ως ίσος με το 1/6 του ισπανικού διστήλου, ενός κατ' εξοχήν εμπορικού νομίσματος (4,511 γρ. ή 4,074 γρ. καθαρό ασήμι), ζύγιζε, ίσως από «λάθος», μόνο 4,163 γρ.(ή 3,747 γρ. καθαρό ασήμι). Με άλλα λόγια , οι φοίνικες δεν κόπηκαν στο βάρος που αναγγέλθηκαν. Πιθανώς, το λάθος αυτό να αποτέλεσε μία από τις κύριες αιτίες ης μεταγενέστερης νομισματικής μεταρρύθμισης. Πράγματι, το διάταγμα της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1833 αναφέρεται στην αντικατάσταση του ελλειποβαρούς φοίνικα με τη δραχμή.

Όπως και ο φοίνικας, έτσι και η ασημένια δραχμή ήταν συνδεδεμένη με το ισπανικό δίστηλο. Αν και ορίστηκε ως ίση με το 1/6 του διστήλου, περιείχε μόνο 4,477 γραμμάρια (ή 4,029 γραμμάρια καθαρό ασήμι). Ήταν σαφώς βαρύτερη από το φοίνικα, αλλά ελαφρότερη από το δίστηλο. Δηλαδή, το ίδιο «λάθος» σημειώθηκε και πάλι. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε, ότι το δίστηλο ήταν νόμισμα που κυρίως χρησιμοποιούνταν στις εμπορικές συναλλαγές των ισπανικών αποικιών

της Νοτίου Αμερικής. Βασικό χαρακτηριστικό του γνώρισμα ήταν η εύκολη και μη δαπανηρή παραχάραξη του. Εάν υποθέσουμε ότι οι νομισματικές αρχές της εποχής εκείνης ήταν ενήμερες σχετικά με τις νοθεύσεις του διστήλου, τότε μπορούμε να πάρουμε μία εξήγηση για το «λάθος» αυτό. Αν ο φοίνικας, ή η δραχμή, δεν ήταν ελλειποβαρή νομίσματα, τα νοθευμένα δίστηλα θα υποκαθιστούσαν σύντομα τα ελληνικά νομίσματα, εξαφανίζοντάς τα από την κυκλοφορία.

Εξαιτίας της περιορισμένης ποσότητας των κυκλοφορούντων ελληνικών νομισμάτων, οι αρχές επέτρεψαν και την παράλληλη κυκλοφορία ξένων νομισμάτων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διαφυγή των ελληνικών χρυσών και αργυρών νομισμάτων, αφού οι κάτοχοι ξένων κίβδηλων νομισμάτων τα αντάλλαξαν με δραχμές. Ο γνωστός νόμος του Gresham είχε πλήρη εφαρμογή στην περίπτωση της δραχμής. Η ελληνική χρηματαγορά γρήγορα πλημμύρισε με ξένα νομίσματα των οποίων η ονομαστική αξία ήταν μεγαλύτερη από την αγοραστική. Ήταν νομίσματα φθαρμένα που κανένας δεν ήθελε λόγω ακριβώς του ελλιπούς τους βάρους. Πολλά από αυτά δεν κυκλοφορούσαν πλέον στις χώρες τους (νομίσματα των διαφόρων ιταλικών κρατιδίων της εποχής πριν την ενοποίηση του 1860, των γερμανικών κρατιδίων, νοθευμένα τουρκικά νομίσματα). Έτσι, η δραχμή κατέστη «νόμισμα ιδανικό» που χρησίμευε

ως «μέσο λογιστικής αναγωγής των ξένων νομισμάτων και των πραγμάτων αξίας».

Συμπερασματικά η νομισματική ιστορία της Ελλάδας στην περίοδο του διμεταλλισμού σημαδεύτηκε από την έλλειψη πόρων και την ανεπάρκεια των θεσμών του νεοσύστατου κράτους, την πολιτική αστάθεια, τα επαχθή δάνεια της Ανεξαρτησίας και τις παρεμβάσεις των Προστάτιδων Δυνάμεων. Η ανάγκη πρόσβασης στις διεθνείς χρηματαγορές επέβαλε στην Ελλάδα τα νομισματικά συστήματα των προηγμένων χωρών της Ευρώπης, στην αρχή τον κανόνα αργύρου και κατόπιν το διμεταλλισμό. Για πενήντα περίπου χρόνια, από την ίδρυση του νεότερου Ελληνικού κράτους, το νομισματικό σύστημα βασίσθηκε σε μεταλλικά νομίσματα, στην αρχή το φοίνικα και κατόπιν στη δραχμή. Τα μεταλλικά αυτά νομίσματα ήταν σχετικά σταθερής αξίας, αν και παράλληλα με αυτά κυκλοφορούσαν για μεγάλο διάστημα και φθαρμένα τουρκικά και ευρωπαϊκά νομίσματα.

Το νομισματικό αυτό σύστημα, μετά και την ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας, ενίσχυσε τη δημοσιονομική πειθαρχία, καθώς η Εθνική δεν ενέδιδε εύκολα στις απαιτήσεις έκδοσης νέων τραπεζογραμματίων. Ωστόσο, περιοδικές δημοσιονομικές διαταραχές οδηγούσαν αναπόφευκτα σε παύσεις της μετατρεψιμότητας του νομίσματος, καθώς η

πρόσβαση στις διεθνείς χρηματαγορές ήταν δύσκολη, λόγω της αδυναμίας εξυπηρέτησης των δανείων της Ανεξαρτησίας.

Η υπονόμευση της νομισματικής σταθερότητας από δημοσιονομικές διαταραχές, λόγω και των συχνών πολεμικών κινητοποιήσεων, δεν περιορίστηκε στην περίοδο αυτή. Είναι ένα διαρκές χαρακτηριστικό της ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας, έως και τα μέσα του εικοστού αιώνα. Οι λίγες εξαιρέσεις απλώς επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

Οι δημοσιονομικές δυσχέρειες που αντιμετώπισε ο Καποδίστριας το 1831, και η αδυναμία σύναψης εξωτερικού δανείου οδήγησαν στο πρώτο επεισόδιο παύσης της μετατρεψιμότητας. Όταν το 1832 οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις συμφώνησαν να χορηγήσουν στην Ελλάδα ένα μεγάλο δάνειο προκειμένου να στηρίξουν τον Όθωνα, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την εισαγωγή του διμεταλλισμού. Ο διμεταλλισμός θεσμοθετήθηκε στις αρχές του 1833.

Δέκα χρόνια αργότερα, το 1843, νέες δημοσιονομικές δυσχέρειες οδήγησαν την Ελλάδα στη μονομερή αναστολή της εξυπηρέτησης του δανείου των τριών Μεγάλων Δυνάμεων. Η διεθνής πολιτική αστάθεια του 1848 και οι νομισματικές της επιπτώσεις οδήγησαν στο δεύτερο βραχύβιο επεισόδιο παύσης της μετατρεψιμότητας. Η μετατρεψιμότητα της δραχμής επανήλθε το Δεκέμβριο του 1848. Στη δεκαετία 1854-1964, παρά τις εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές δυσκολίες, και την απειλή

Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου προκειμένου να διασφαλισθεί η αποπληρωμή του χρέους, ο διμεταλλισμός επιβίωσε.

Ωστόσο, το 1868, η επανάσταση της Κρήτης οδήγησε σε προσωρινή παύση της μετατρεψιμότητας, εμποδίζοντας την Ελλάδα να μετάσχει στη Λατινική Νομισματική Ένωση. Η μετατρεψιμότητα επανήλθε το 1870, αλλά η προετοιμασία για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ένωση καθυστέρησε, με συνέπεια να την προλάβουν, αφενός η κατάρρευση του διμεταλλισμού, και αφετέρου, νέες πολεμικές περιπέτειες, που οδήγησαν σε μονιμότερη αναστολή της μετατρεψιμότητας της δραχμής.

1.7 Η Δραχμή και ο Κανόνας Χρυσού-Συναλλάγματος 1910-1919

Κάτω από την πίεση της Διεθνούς Επιτροπής Οικονομικού Ελέγχου, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η Ελλάδα υιοθέτησε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής και νομισματικής προσαρμογής που, τελικά, οδήγησε στη συμμετοχή της δραχμής στο σύστημα του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος. Δεν ήταν ούτε η πρώτη, αλλά ούτε και η τελευταία, αφορά που η ελληνική νομισματική και συναλλαγματική πολιτική περιορίστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα από την επιδίωξη της συμμετοχής της δραχμής σε ένα διεθνές σύστημα σταθερών ισοτιμιών.

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, λόγω των πολεμικών περιπετειών και των συνακόλουθων δημοσιονομικών διαταραχών του τελευταίου τετάρτου του 19^{ου} αιώνα, η μετατρεψιμότητα της δραχμής είχε καταργηθεί από τα μέσα του 1877. Την ίδια εποχή άρχισε να επικρατεί διεθνώς ο κανόνας χρυσού, που διήρκεσε σαράντα περίπου χρόνια, από τα μέσα της δεκαετίας του 1870 έως την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η προσπάθεια ένταξης της δραχμής στο σύστημα που έγινε το 1885 απέτυχε διότι τα δημοσιονομικά ελλείμματα είχαν μειωθεί και είχε επιτευχθεί και πάλι η ισοτιμία 1 προς 1 μεταξύ της δραχμής και του γαλλικού φράγκου. Η προετοιμασία της χώρας για τη συμμετοχή στο διεθνή κανόνα χρυσού κράτησε πάνω από δέκα χρόνια, και άρχισε με την εγκαθίδρυση της Διεθνούς Επιτροπής Οικονομικού Ελέγχου το 1898.

Η εμπειρία της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στον κανόνα χρυσού- συναλλάγματος κατέδειξε αρχικά τη σημασία της αξιοπιστίας του νομισματικού και συναλλαγματικού καθεστώτος για τον έλεγχο των πληθωριστικών προσδοκιών. Ακόμη και σε περίοδο πολεμικών διαταραχών, όπως οι Α΄ Βαλκανικοί Πόλεμοι, η χώρα, μέσω της υιοθέτησης του κανόνα χρυσού-δραχμής, και την εμπιστοσύνη των ξένων κεφαλαιούχων.

Ωστόσο, δεν κατόρθωσε να διατηρήσει τον έλεγχο και τον πληθωρισμό, ιδιαίτερα μετά την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, και την ουσιαστική κατάρρευση του διεθνή κανόνα χρυσού. Μετά το 1914, οι νομισματικές επεκτάσεις δεν δημιουργούσαν ιδιαίτερη πίεση στην ισοτιμία της δραχμής, αφού δεν υπήρχαν περιθώρια συναλλαγματικών εκροών ή εκροών χρυσού, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης στην οποία βρισκόταν η υπόλοιπη Ευρώπη.

Παρά το ότι οι δαπάνες για τη διεξαγωγή των Α΄ Βαλκανικών Πολέμων χρηματοδοτήθηκαν άνετα μέσω εξωτερικού δανεισμού, σε μία εποχή που υπήρχαν παράλληλα αυξημένες εισροές συναλλάγματος από τα μεταναστευτικά εμβάσματα και τη ναυτιλία, η εμμονή στις σταθερές ισοτιμίες τελικά αποδείχθηκε υπερβολική, ιδίως μετά την εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι θεωρούμενες ως «καλυμμένες» νομισματικές επεκτάσεις της περιόδου 1914-1919 ούτε τον πληθωρισμό εμπόδισαν, ούτε τη μεταπολεμική κατάρρευση της ισοτιμίας της δραχμής.

Η εμπειρία αυτή κατέδειξε και τα όρια που έχει η αποτελεσματικότητα των σταθερών ισοτιμιών σε περιόδους διεθνούς νομισματικής αστάθειας και συνεχών και μεγάλων δημοσιονομικών διαταραχών.

Η δραχμή καθυστέρησε σημαντικά να ενταχθεί στον κανόνα χρυσού. Τέσσερα χρόνια μετά την ένταξή της το σύστημα κατέρρευσε. Ωστόσο, οι ελληνικές νομισματικές αρχές, διατήρησαν την εικόνα της συμμετοχής της δραχμής στο σύστημα, μέσω της προσπάθειας σύνδεσής της με ισχυρά νομίσματα, όπως το δολάριο. Η προσπάθεια αυτή φάνηκε να πέτυχε για ένα μεγάλο διάστημα, λόγω των υψηλών συναλλαγματικών εισροών. Ωστόσο, η νομισματική κυκλοφορία, έστω και με την «κάλυψη» συναλλαγματικών εισροών, παρουσίαζε υπερβολική αύξηση μετά το 1912, και ο πληθωρισμός ήταν υψηλός και ευμετάβλητος. Οι δημοσιονομικές διαταραχές που προκάλεσαν οι πολεμικές κινητοποιήσεις είχαν και πάλι αποσταθεροποιήσει το νομισματικό σύστημα. Ο μόνος λόγος που η αποσταθεροποίηση αυτή δεν είχε άμεση αντανάκλαση και στις συναλλαγματικές ισοτιμίες της δραχμής ήταν η εμπόλεμη κατάσταση στην οποία βρίσκονταν και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες μετά το 1914. Αυτό απέτρεπε τις εκροές χρυσού και συναλλάγματος και, έως το 1917, που η Ελλάδα πήρε μέρος στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και επέβαλλε συναλλαγματικούς περιορισμούς, ευνοούσε τις εισροές. Η διατήρηση των σταθερών ισοτιμιών για ένα διάστημα φάνηκε να συγκαλύπτει τις μεγάλες ανισοροπίες που δημιουργήθηκαν στην περίοδο του πολέμου, αλλά δεν ήταν δυνατόν να συνεχισθεί για πολύ.

Ας ξεκινήσουμε όμως με την κατάργηση της αναγκαστικής κυκλοφορίας το 1910.

1.8 Η προσχώρηση της Δραχμής στον Κανόνα Χρυσού-Συναλλάγματος

Με την προσχώρηση της δραχμής στο διεθνή κανόνα χρυσού, η Διεθνής Επιτροπή Οικονομικού Ελέγχου όρισε ότι η Εθνική Τράπεζα είχε το δικαίωμα έκδοσης «ακάλυπτης» νομισματικής κυκλοφορίας μέχρι το ανώτατο όριο των 66 εκ. δραχμών. Η επιβαλλόμενη με αυτόν τον τρόπο ανελαστικότητα της νομισματικής κυκλοφορίας σύντομα προκάλεσε υπερβάλλοντα ζήτηση χρήματος και έντονη ανατίμηση της δραχμής ως προς το γαλλικό φράγκο, κυρίως κατά τους μήνες εξαγωγής των αγροτικών προϊόντων.

Για τη συγκράτηση των αντιπληθωριστικών πιέσεων, αλλά και για τη διατήρηση ταυτόχρονα σταθερής της συναλλαγματικής ισοτιμίας δραχμής /γαλλικού φράγκου στην ισοτιμία 1:1, δόθηκε το δικαίωμα στην Εθνική Τράπεζα, με βάση το νόμο της 19^{ης} Μαρτίου 1910, να αυξήσει τη νομισματική κυκλοφορία, πέραν του καθορισμένου ανώτατου ορίου των 66 εκ. δραχμών. Ωστόσο, η άδεια δόθηκε μόνο για την περίπτωση που η επιπρόσθετη κυκλοφορία ήταν ελευθέρως και πλήρως μετατρέψιμη σε

μεταλλικό ή συνάλλαγμα. Δηλαδή, επιτράπη η έκδοση τραπεζογραμματίων από την Εθνική Τράπεζα πέραν του ανώτατου ορίου μόνον για την αγορά χρυσού ή ξένου συναλλάγματος στην αρχικώς καθορισθείσα ισοτιμία. Με άλλα λόγια, η χώρα, ακολουθώντας τη Μεγάλη Βρετανία, υιοθέτησε το «πιστωτικό» σύστημα κάλυψης των τραπεζογραμματίων, που καθόριζε ότι το σύνολο της νομισματικής κυκλοφορίας, εκτός από ένα ποσό που δεν μπορούσε να ξεπεράσει το ανώτατο όριο, θα έπρεπε να έχει αντίκρισμα σε συνάλλαγμα ή πολύτιμα μέταλλα.

Επιπροσθέτως, η Εθνική Τράπεζα, είχε την υποχρέωση να ανταλλάσσει χωρίς περιορισμό δραχμές με γαλλικά φράγκα στην επίσημη ισοτιμία 1:1 (σημεία εκροής-εισροής χρυσού (gold points): 0,005 δρχ.). Ορίστηκε επίσης ότι η Τράπεζα μπορούσε να διακρατεί ως επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα τοκοφόρες καταθέσεις συναλλάγματος (κυρίως γαλλικών φράγκων), ενώ μόνο το 10% των διαθεσίμων της μπορούσε να διακρατηθεί σε μεταλλικό. Γίνεται προφανές ότι εγκαθιδρύθηκε μία μορφή του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος, όπως συνέβαινε άλλωστε με τις περισσότερες χώρες που μετείχαν στον κανόνα χρυσού.

Πολλοί ήταν οι ένθερμοι υποστηρικτές αλλά και οι αντίπαλοι του νέου νομισματικού συστήματος. Οι υποστηρικτές (Βαλαωρίτης 1911,

Larkworthy 1917, Δαμίρης 1920) ανέπτυξαν τα πολύ γνωστά στη διεθνή βιβλιογραφία προτερήματα του κανόνα χρυσού. Οι ροές χρυσού και συναλλάγματος, διαμέσου των επιδράσεων στις σχετικές τιμές, προκαλούν την αυτόματη εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Η κεντρική τράπεζα αποκομίζει κέρδη από τη διακράτηση τοκοφόρων καταθέσεων σε ξένο συνάλλαγμα αντί να διακρατεί χρυσό. Αφού η νομισματική κυκλοφορία δεν βασίζεται σε χρυσά νομίσματα, αλλά σε τραπεζογραμμάτια, η προσφορά χρήματος επιδεικνύει μία ελαστικότητα ως προς τις διαταραχές στη ζήτηση χρήματος.

Αντιθέτως, οι εκ των υστέρων επικριτές του συστήματος (Thompson 1919, Ζολώτας 1928, Σπουργίτης 1925, 1929) υποστήριζαν ότι δυνητικές υποτιμήσεις των ξένων νομισμάτων καθώς και πιθανοί πόλεμοι θέτουν σε κίνδυνο τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Εθνικής Τράπεζας. Πράγματι, όπως θα δούμε παρακάτω, όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, οι υποτιμητικές τάσεις του γαλλικού φράγκου και οι επιβληθέντες έλεγχοι στις εξαγωγές χρυσού προκάλεσαν απώλεια συναλλαγματικών διαθεσίμων. Αυτό όμως δεν ήταν εγγενές στοιχείο του συστήματος. Οι επικριτές του συστήματος υποστήριζαν επίσης ότι ο κανόνας χρυσού-συναλλάγματος δεν επιφέρει μία γρήγορη προσαρμογή της προσφοράς χρήματος στις μεταβολές της ζήτησης χρήματος, αφού η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας πρέπει να είναι ελευθέρως και

πλήρως μετατρέψιμη σε συνάλλαγμα ή χρυσό. Τέλος, θεώρησαν ότι το σύστημα τροφοδοτεί τις πληθωριστικές προσδοκίες, αφού οι ροές χρυσού και συναλλάγματος διευκολύνουν την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας. Όπως είναι προφανές, μερικές από τις επικρίσεις αυτές είναι αντικρουόμενες και αντιφατικές.

Το Νοέμβριο του 1910, το ανώτατο όριο της νομισματικής κυκλοφορίας με αντίκρισμα χρυσό ή συνάλλαγμα καθορίστηκε σε 25 εκ. δραχμές. Το Δεκέμβριο του 1911, αυξήθηκε κατά 10εκ. δραχμές. Επιπλέον, ο αυξημένος εξωτερικός δανεισμός για τη χρηματοδότηση των Α΄ Βαλκανικών Πολέμων των ετών 1912-14, τα αυξημένα μεταναστευτικά εμβάσματα, αλλά και τα υψηλά κέρδη από την εμπορική ναυτιλία κατά τη διάρκεια του πολέμου, προκάλεσαν μεγάλες εισροές συναλλάγματος και διευκόλυναν την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας. Το 1912 το ανώτατο όριο της νομισματικής κυκλοφορίας με αντίκρισμα αυξήθηκε σε 100 εκ. δραχμές, το 1913 σε 165 εκ. δραχμές και το 1914 σε 200 εκ. δραχμές. Αφού τα νεοεκδιδόμενα τραπεζογραμμάτια ήταν μετατρέψιμα 100% σε χρυσό ή ξένο συνάλλαγμα, η εμπιστοσύνη στο εγχώριο νόμισμα δεν κλονίστηκε και επομένως, η συναλλαγματική ισοτιμία δραχμής/ γαλλικού φράγκου παρέμεινε σταθερή στο άρτιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ, 1919 – 1939

2.1 Νομισματική Αστάθεια

Η περίοδος του Μεσοπολέμου υπήρξε μία από τις πιο δραματικές εποχές στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Μέσα σε είκοσι χρόνια συμπύκνωσε ένα εθνικό θρίαμβο, μία εθνική καταστροφή, σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές ανακατατάξεις, μετάβαση από τη βασιλεία στη δημοκρατία και τανάπαλιν, περιόδους στρατοκρατίας και δικτατορίας. Οι διαταραχές αυτές δεν μπορούσαν να αφήσουν ανεπηρέαστο το νομισματικό καθεστώς.

Μέσα σε είκοσι χρόνια επαναλήφθηκε ο κύκλος της νομισματικής αστάθειας και πειθαρχίας που είχε χαρακτηρίσει και το δεύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα. Όπως και κατά την προπολεμική περίοδο, έτσι και μετά το 1919, η Ελλάδα είχε την εμπειρία της εγκατάλειψης και επαναφοράς του συστήματος των σταθερών ισοτιμιών, και της προσπάθειας παραμονής στον κανόνα χρυσού.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, από το 1915 μέχρι τα μέσα του 1919, η δραχμή παρέμεινε στο καθεστώς χρυσού-συναλλάγματος που είχε εγκαθιδρυθεί στις αρχές του 1910. Το καλοκαίρι του 1919 η ισοτιμία της

δραχμής βρισκόταν υπό πίεση, καθώς οι προσδοκώμενες συμμαχικές πιστώσεις, στις οποίες είχε βασισθεί η νομισματική επέκταση στην περίοδο του πολέμου, δεν είχαν υλοποιηθεί. Τον Αύγουστο του 1919, οι νομισματικές αρχές δεν είχαν άλλη επιλογή από το να αφήσουν τη δραχμή να κυμαίνεται ελεύθερα. Στην προσπάθεια στήριξης της ισοτιμίας που είχε προηγηθεί, τα συναλλαγματικά διαθέσιμα είχαν εξαντληθεί. Από την εγκατάλειψη των σταθερών ισοτιμιών έως τα τέλη του 1919, η δραχμή είχε υποτιμηθεί έναντι του δολαρίου κατά περίπου 24%. Μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 και την επάνοδο του Κωνσταντίνου, οι σύμμαχοι είχαν ακόμη μία αφορμή για να αθετήσουν την υπόσχεση για παροχή δανείων. Για μία ακόμη φορά, ο μόνος δρόμος που απέμενε για τη χρηματοδότηση των υψηλών πολεμικών δαπανών της Μικρασιατικής εκστρατείας, ήταν η ακάλυπτη νομισματική χρηματοδότηση. Το 1927, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και μία επταετία έντονης νομισματικής αστάθειας, ξεκίνησε ένα σταθεροποιητικό πρόγραμμα που, το 1928, επέτρεψε στη δραχμή να επανέλθει στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος. Η δραχμή είχε μία περιπετειώδη παραμονή σε αυτόν, μέχρι την υποτίμηση του γαλλικού φράγκου το Σεπτέμβριο του 1936. Κατόπιν, και μέχρι και την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, παράμεινε στη ζώνη επιρροής της στερλίνας.

Η νομισματική αστάθεια στις αρχές της δεκαετίας του 1920 δεν ήταν όμως αποκλειστικά ελληνικό προνόμιο. Λόγω των υψηλών πολεμικών επανορθώσεων που είχε επιβάλλει στη Γερμανία η συνθήκη των Βερσαλλιών, τόσο η Γερμανία, όσο και οι άλλες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, υπέφεραν από νομισματική αστάθεια πολύ χειρότερη από αυτή της Ελλάδας. Η αποκατάσταση του κανόνα χρυσού μετά το τέλος του πολέμου αποδείχθηκε για όλους μία πολύ δύσκολη υπόθεση. Ας πάρουμε όμως την ιστορία από την αρχή.

2.2 Η Ελληνική Οικονομία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας στην υπό εξέταση περίοδο προσδιορίστηκε και πάλι από τις πολεμικές δαπάνες και τις εδαφικές και πληθυσμιακές ανακατατάξεις. Μετά τη μεγάλη νίκη της στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο (1912-1914), η Ελλάδα εισήλθε σε μία μακροχρόνια πολεμική εκστρατεία (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, 1914-1918 και Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος 1919-1923), που προκάλεσε σημαντικές εδαφικές και πληθυσμιακές αλλαγές. Στην παραμονή του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, η χώρα κάλυπτε μία συνολική έκταση από 65.000 τετρ. χιλιόμετρα με έναν πληθυσμό περίπου 2,8 εκ. Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, η εδαφική έκταση του ελληνικού κράτους αυξήθηκε σε

130.000 τετρ. χιλιόμετρα. Ο πληθυσμός, μετά τη μαζική εισροή προσφύγων το 1922, αυξήθηκε σε περίπου 6 εκ.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν τον πόλεμο, επέφεραν μεγάλες οικονομικές και πολιτικές αναταραχές, πρωτόγνωρες στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Η δεκαετία του 1920 ήταν μία περίοδος ανεξέλεγκτων πληθωριστικών πιέσεων και μεγάλων διακυμάνσεων της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής. Ήταν, όμως, και μία περίοδος γρήγορης ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας.

Το νομισματικό σύστημα, που είχε υπονομευθεί από τη μαζική έκδοση ακάλυπτου χαρτονομίσματος κατά την περίοδο 1917-1918, κατέρρευσε κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο. Ωστόσο, οι πολεμικές δαπάνες, ο απότομος πληθωρισμός των αρχών της δεκαετίας του 1920, καθώς και η απότομη αύξηση της ζήτησης βασικών καταναλωτικών αγαθών εξαιτίας της αύξησης του πληθυσμού, προκάλεσαν μία άνθηση της βιομηχανικής δραστηριότητας. Η βιομηχανία ενισχύθηκε τόσο από την απότομη πτώση των πραγματικών μισθών μετά το 1921, όσο και από την υψηλή δασμολογική προστασία. Η πτώση των πραγματικών μισθών και η αύξηση της παραγωγικότητας, που ήταν το αποτέλεσμα της άφιξης των προσφύγων, μεταξύ των οποίων υπήρχε ένα μεγάλο ποσοστό βιομηχανικών εργατών, συνεισέφερε στη σημαντική ανάπτυξη της βιομηχανίας.

Η νομισματική αστάθεια συντηρήθηκε από την πολιτική αστάθεια που ακολούθησε τη Μικρασιατική καταστροφή. Το 1927 ξεκίνησε ένα διετές σταθεροποιητικό πρόγραμμα, με αρχική υποτίμηση της δραχμής και υιοθέτηση αυστηρής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Η Ελλάδα επανήλθε στον κανόνα χρυσού το Μάιο του 1928. Η κρίση των υφιστάμενων διεθνών νομισματικών θεσμών το Σεπτέμβριο του 1931 επέφερε σοβαρή νομισματική αναστάτωση στη χώρα, με αποτέλεσμα την έξοδό της από το νομισματικό σύστημα του κανόνα χρυσού επτά μήνες αργότερα. Η εμμονή, όμως, της κυβέρνησης στη διακράτηση σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και όχι σταθερού εγχώριου επιπέδου τιμών, οδήγησε στην είσοδο της χώρας τον Ιούνιο του 1933 στην ομάδα των χωρών εκείνων που εξακολουθούσαν να παραμένουν πιστές στον κανόνα χρυσού (Gold Bloc). Η στενή σχέση με το χρυσό διατηρήθηκε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1936, όταν η δραχμή συνδέθηκε με τη ζώνη επιρροής της στερλίνας.

Παρά την προσπάθεια φορολογικής μεταρρύθμισης με την εισαγωγή της φορολογίας εισοδήματος το 1919, οι άμεσοι φόροι συνεχώς μειώνονταν, ενώ οι έμμεσοι φόροι συνεχώς αυξάνονταν κατά ομοιόμορφο τρόπο κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την πάροδο των περιόδων των αυξημένων αμυντικών δαπανών. Οι κυβερνήσεις στηρίχθηκαν για άλλη μια φορά στη νομισματική επέκταση για τη

χρηματοδότηση των πολεμικών δαπανών. Αποτέλεσμα της (αναγκαστικής πολλές φορές) επιλογής αυτής ήταν η μεταπήδηση στο καθεστώς των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, που, όπως το προπολεμικό καθεστώς της αναγκαστικής κυκλοφορίας, έδινε τη δυνατότητα της νομισματικής χρηματοδότησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Αξιοσημείωτη, όμως, είναι και πάλι η επιθυμία των ελληνικών νομισματικών αρχών να επιστρέψουν στο καθεστώς χρυσού. Όταν οι εχθροπραξίες με την Τουρκία σταμάτησαν στα τέλη του 1923 (υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάννης), οι κυβερνήσεις απέφυγαν να χρησιμοποιήσουν τον πληθωρισμό ως μέσο άντλησης εσόδων, αλλά προσπάθησαν να χρηματοδοτήσουν τις δημόσιες δαπάνες με αύξηση της έμμεσης φορολογίας. Η ανάγκη πρόσβασης στις διεθνείς χρηματαγορές της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής για την ανεύρεση χρηματικών πόρων για την περίθαλψη των προσφύγων, αλλά και για τον αμυντικό εξοπλισμό της χώρας, επέβαλε την άσκηση αυστηρής νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Τα μέτρια επίπεδα δημοσίων δαπανών στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920 συνοδεύτηκαν από χαμηλούς ρυθμούς αύξησης της προσφοράς χρήματος και αύξηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων. Η περιοριστική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική που ασκήθηκε, καθώς και η δημιουργία της

Τράπεζας της Ελλάδος, όπως θα δούμε παρακάτω, συνέβαλαν τελικά στην επάνοδο της χώρας στο καθεστώς χρυσού-συναλλάγματος.

2.3 Κυμαινόμενες Ισοτιμίες και Νομισματική Αστάθεια 1920-1927

Η περίοδος των κυμαινόμενων ισοτιμιών σημαδεύτηκε από την πολιτική και οικονομική κρίση που διήρκεσε μέχρι το Δεκέμβριο του 1926. Το 1927 ξεκίνησε μία προσπάθεια σταθεροποίησης των δημοσιονομικών και νομισματικών μεγεθών που, στηρίχθηκε με δάνειο που διαπραγματεύτηκε η χώρα μέσω της Κοινωνίας των Εθνών. Προϋπόθεση του δανείου ήταν και η δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδος. Το Μάιο του 1928 η δραχμή επανήλθε στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος.

2.4 Η Δραχμή στη Ζώνη Επιρροής της Στερλίνας

Η νέα συναλλαγματική πολιτική, που ανακοινώθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1936, απέβλεπε στη διακράτηση σταθερής της ισοτιμίας της δραχμής ως προς τη στερλίνα. Αντίθετα, επιτρεπόταν η ελεύθερη κίμανσή της ως προς το χρυσό και όλα τα άλλα νομίσματα που δεν ήταν συνδεδεμένα με τη στερλίνα. Η ισοτιμία δραχμής / στερλίνας ορίστηκε στις 546 δραχμές (αγορά) και 550 δραχμές (πώληση).

Μετά το 1936, η συναλλαγματική κατάσταση της χώρας άρχισε να βελτιώνεται. Άλλωστε με την επιβολή της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου, υιοθετήθηκαν αυστηροί συναλλαγματικοί έλεγχοι. Τα ανελεύθερα μέτρα της δικτατορίας, όπως η λογοκρισία της αλληλογραφίας με το εξωτερικό και ο έλεγχος των ταξιδιωτών έκαναν τους ελέγχους αυτούς αρκετά αποτελεσματικούς. Επίσης υιοθετήθηκε το σύστημα των διμερών εμπορικών συμφηφισμών, που στο καθεστώς προστατευτισμού που επικρατούσε παγκοσμίως στην δεκαετία του 1930, επέφερε αύξηση των εμπορικών συναλλαγών. Μέχρι τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η δραχμή παρέμεινε σταθερή ως προς τη στερλίνα, παρουσιάζοντας ελάχιστες διακυμάνσεις. Σε μεγάλο βαθμό αυτό ήταν συνέπεια της διεθνούς επικράτησης των συναλλαγματικών περιορισμών. Τα αποθέματα σε χρυσό και συνάλλαγμα στην περίοδο 1936-1939 παρέμειναν ουσιαστικά σταθερά. Στο τέλος του 1935, ισοδυναμούσαν με 3,3 δισεκ. δραχμές (όλα σχεδόν σε χρυσό), ενώ στα τέλη του 1939 είχαν αυξηθεί σε 3,7 δισεκ. εκ των οποίων τα 3 δισεκ. ήταν σε χρυσό.

Στην ίδια περίοδο, η νομισματική κυκλοφορία εξελισσόταν ομαλά και ο πληθωρισμός διατηρήθηκε χαμηλός. Ωστόσο, τον Αύγουστο του 1939 σημειώθηκαν φαινόμενα αθρόας ανάληψης τραπεζικών καταθέσεων, που εντάθηκαν τον επόμενο μήνα με την κήρυξη του πολέμου στη Δυτική

Ευρώπη. Το αποτέλεσμα ήταν η απότομη αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας από 8 δισεκ. δραχμές τον Ιούνιο και Ιούλιο σε 10 δισεκ. δραχμές τον Αύγουστο, 10,6 το Σεπτέμβριο και 9,9 τον Οκτώβριο. Η Τράπεζα της Ελλάδος αντέδρασε άμεσα στην κρίση, αυξάνοντας τις πιστώσεις της προς τις εμπορικές τράπεζες. Μεταξύ Ιουλίου και Σεπτεμβρίου, οι καταθέσεις των τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος μειώθηκαν κατά 78%, ενώ οι πιστώσεις της Τράπεζας αυξήθηκαν κατά 63%. Η Διοίκηση της Τράπεζας έκρινε ότι ο περιορισμός του δικαιώματος ανάληψης των καταθέσεων θα κλόιζε ανεπανόρθωτα την εμπιστοσύνη του κοινού προς το νόμισμα. Αντίθετα, οι πληθωριστικές προσδοκίες δεν θα ενισχύονταν εάν το κοινό γνώριζε ότι η ανάληψη των καταθέσεων του διεξαγόταν κανονικά. Πράγματι, η εμπιστοσύνη προς το νόμισμα αποκαταστάθηκε γρήγορα, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μία επιστροφή των καταθέσεων προς τις τράπεζες. Από το Νοέμβριο, η νομισματική έξαρση περιορίστηκε σημαντικά. Στα τέλη Ιανουαρίου 1940, η νομισματική κυκλοφορία προσέγγισε τα επίπεδα του Ιουλίου του περασμένου χρόνου.

Νέα κρίση σημειώθηκε τον Απρίλιο του 1940, η οποία εντάθηκε το Μάιο και τον Ιούνιο. Μετά από μία μικρή παύση τον Ιούλιο και Αύγουστο, η κρίση συνεχίστηκε με αμείωτη ένταση τους επόμενους μήνες. Καθώς η χώρα εισερχόταν επίσημα στον πόλεμο, οι μαζικές

αναλήψεις καταθέσεων δεν ήταν δυνατόν να αντιμετωπισθούν παρά μόνο με άμεσους περιορισμούς (moratorium). Στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας συνέβαλε επίσης η γενικευμένη χρήση της πληρωμής τοις μετρητοίς κατά τις εμπορικές συναλλαγές, απόρροια της προσαρμογής των συναλλαγών στις πολεμικές συνθήκες.

Ο πληθωρισμός, μετρούμενος ως οι πρώτες διαφορές του φυσικού λογάριθμου του δείκτη κόστους ζωής στην Αθήνα, ήταν για το 1938 0,73% και για το 1939- 0,98%. Από τις αρχές όμως του επόμενου χρόνου, η σταθερότητα των τιμών αναστράφηκε προς μία ανοδική πορεία, βραδεία μέχρι τον Απρίλιο, που έγινε εντονότερη το Μάιο και ιδίως από το Νοέμβριο.

Η εξισορρόπηση των δημοσίων οικονομικών κατά τα χρόνια πριν την κήρυξη του πολέμου, συνεισέφερε σημαντικά στην επίτευξη της σταθερότητας του επιπέδου των τιμών. Ο προϋπολογισμός του οικονομικού έτους 1938-1939, παρά την αρχική πρόβλεψή ότι θα άφηνε έλλειμμα εξαιτίας των μεγάλων πολεμικών δαπανών, έκλεισε εν τέλει ισοσκελισμένος, καθώς η απόδοση των τακτικών εσόδων ξεπέρασε τις προβλέψεις. Όμως, τον επόμενο χρόνο, και καθώς η χώρα βιάδιζε προς τον πόλεμο, οι δαπάνες εξοπλισμού αυξήθηκαν απότομα. Παρά την επιβολή νέων φορολογιών, όπως του φόρου εκτάκτων κερδών των εμπορικών επιχειρήσεων και του φόρου κερδών των φορτηγών πλοίων, η

συνολική απόδοση των φορολογικών εσόδων μειώθηκε εξαιτίας τόσο της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας, όσο και λόγω της μείωσης των τελώνειακών δασμών, με αποτέλεσμα ο προϋπολογισμός, να καταστεί ελλειμματικός.

Οι πολεμικές δαπάνες μετά την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου επιβάρυναν ακόμη περισσότερο τον ήδη ελλειμματικό κρατικό προϋπολογισμό. Η μη δυνατότητα άντλησης πρόσθετων εσόδων από τη φορολογία εισοδήματος και την έμμεση φορολογία κατέστησε αναπόφευκτη τη χρήση του πληθωρισμού ως μέσου χρηματοδότησης των αυξημένων κρατικών δαπανών. Ο μηνιαίος ρυθμός μεταβολής της νομισματικής κυκλοφορίας, αυξήθηκε από 2,2% το Σεπτέμβριο του 1940, σε 10,7% τον Οκτώβριο, 12,1% το Νοέμβριο και 7,8% το Δεκέμβριο. Οι νομισματικές επεκτάσεις συνεχίστηκαν και το επόμενο έτος: 5,1% τον Ιανουάριο του 1941, 5,2% το Φεβρουάριο και 12,8% το Μάρτιο. Σημειώνεται ότι οι νομισματικές επεκτάσεις, δεν ισοδυναμούσαν τυπικά με «ακάλυπτες» εκδόσεις χαρτονομίσματος, αφού η αύξηση της προσφοράς χρήματος, όπως θα δούμε παρακάτω, προκαλείτο από την άμεση ρευστοποίηση των Βρετανικών πιστώσεων προς την Ελλάδα.

2.5 Συμπεράσματα

Η νομισματική ιστορία της Ελλάδας στην περίοδο του μεσοπολέμου κινήθηκε και πάλι στο ρυθμό των πολιτικών εξελίξεων στη χώρα καθώς και των διεθνών εξελίξεων. Στην περίοδο της Μικρασιατικής εκστρατείας και στην περίοδο της πολιτικής αστάθειας που ακολούθησε την καταστροφή, τα δημόσια οικονομικά ήταν εκτός ελέγχου, ο εξωτερικός δανεισμός ήταν αδύνατος και η προσφυγή στην εκδοτική μηχανή ήταν αναπόφευκτη για τις κυβερνήσεις της χώρας. Την ίδια περίοδο, νομισματική αστάθεια επικρατούσε και στην υπόλοιπη Ευρώπη, καθώς οι ανισορροπίες που είχε προκαλέσει ο πόλεμος και οι υπερβολικές πολεμικές επανορθώσεις που είχαν επιδικασθεί στους ηττημένους, καθιστούσαν την επαναφορά του κανόνα χρυσού στις προπολεμικές ισοτιμίες, εξαιρετικά δύσκολη.

Τελικά, η νομισματική ορθοδοξία της εποχής επεκράτησε, και από τα μέσα της δεκαετίας του 1920, έγινε μία σημαντική προσπάθεια επαναφοράς του κανόνα χρυσού. Η δραχμή ενσωματώθηκε στο σύστημα σχετικά γρήγορα, το 1928, εν μέρει διότι οι νομισματικές αρχές απέφυγαν το λάθος των αρχών του αιώνα, λάθος που επανέλαβε μεταξύ 1920 και 1925 και η Μ. Βρετανία, να επιδιώξουν δηλαδή την επαναφορά της μετατρεψιμότητας του νομίσματος στην αρχική ισοτιμία με το χρυσό.

Άλλωστε, κάτι τέτοιο θα ήταν εντελώς ανέφικτο στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς η δραχμή το 1928 αντιστοιχούσε μόλις το 1/15 της προπολεμικής αξίας της σε χρυσό. Παρά την αποκατάσταση της πολιτικής σταθερότητας και της μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, η παραμονή της δραχμής στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος αποδείχθηκε προβληματική, εξαιτίας τόσο της υπερτιμημένης αξίας της, όσο και των διεθνών νομισματικών αναστατώσεων, που, όπως και το 1848, οδήγησαν τη δραχμή εκτός του συστήματος στις αρχές του 1932. Από τα μέσα του 1933 η δραχμή συνδέθηκε και πάλι με το χρυσό και μετά την πλήρη κατάρρευση του διεθνούς κανόνα χρυσού, συνδέθηκε με τη στερλίνα.

Όπως και στο 19^ο αιώνα, έτσι και στο πρώτο μέρος του 20ού, οι νομισματικές αρχές κατέβαλαν αγωνιώδεις προσπάθειες ένταξης της δραχμής στο διεθνές νομισματικό σύστημα και σύνδεσής της με τα ισχυρά νομίσματα της εποχής. Όταν οι δημοσιονομικές συνθήκες το επέτρεπαν, οι προσπάθειες αυτές ήταν σχετικά επιτυχείς. Ωστόσο, στην ταραχώδη πολιτική ζωή της νεώτερης Ελλάδας οι δημοσιονομικές διαταραχές ήταν συχνές και έντονες, με συνέπεια την αποσταθεροποίηση του νομισματικού καθεστώτος για μεγάλα διαστήματα.

Λόγω της Μικρασιατικής εκστρατείας, η Ελλάδα καθυστέρησε τέσσερα χρόνια να αρχίσει την προσπάθεια αποκατάστασης της

οικονομίας της. Για μία ολόκληρη δεκαετία, από το 1912 έως το 1922 βρισκόταν σχεδόν συνεχώς σε κατάσταση πολεμικής κινητοποίησης. Καμμία δημοσιονομική διαταραχή δεν είναι τόσο έντονη όσο ο πόλεμος. Η αποκατάσταση της ειρήνης επέτρεψε τη σταθεροποίηση των δημοσίων οικονομικών και της νομισματικής σταθερότητας, προσωρινά όμως, όπως αποδείχθηκε, καθώς η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η κατοχή που τον ακολούθησε, προκάλεσαν τη μεγαλύτερη δημοσιονομική διαταραχή στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, 1841-1939

3.1 Το Σύγχρονο Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα

Κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19^{ου} αιώνα, η διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας ήταν βραδεία, χωρίς σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές. Βραδύς, ήταν και ο ρυθμός ανάπτυξης του τραπεζικού συστήματος. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ως το 1841, έτος ίδρυσης της Εθνικής Τράπεζας, δεν είχε εκδηλωθεί αξιοσημείωτη τραπεζική δραστηριότητα. Η προσπάθεια του Καποδίστρια να συστήσει την Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα το 1829 απέτυχε για διάφορους λόγους, κυριότερος από τους οποίους ήταν ότι δεν της παραχωρήθηκε το εκδοτικό προνόμιο. Η αποτυχία αυτή κατέδειξε όμως και την ανεπάρκεια αποταμιεύσεων όπως και την έλλειψη εμπιστοσύνης του κοινού προς τις τραπεζικές συναλλαγές, χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε υπανάπτυκτης οικονομίας. Ωστόσο, μετά από πολύχρονες διαπραγματεύσεις με ξένους κεφαλαιούχους, το 1841 ιδρύθηκε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία, κατά το πρότυπο της Τράπεζας της Αγγλίας, ήταν και εμπορική και εκδοτική τράπεζα. Δύο χρόνια πριν είχε ιδρυθεί η Ιονική Τράπεζα, με

έδρα το Λονδίνο και με αποκλειστικό προνόμιο έκδοσης τραπεζογραμματίων στα νησιά του Ιονίου.

Μετά την ίδρυση της Εθνικής, η χώρα απέκτησε ένα επαρκές τραπεζικό σύστημα. Το σύστημα άρχισε να αναπτύσσεται στις αρχές του 20ου αιώνα, με τη διεύρυνση των χρηματικών συναλλαγών και τη διάδοση των καταθέσεων, καθώς προχωρούσε η νομισματική σταθεροποίηση. Αυτό προκάλεσε την ίδρυση νέων τραπεζικών ιδρυμάτων. Ιδιαίτερα μετά τη συναλλαγματική αστάθεια που επέφερε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, διεθνώς, ιδρύθηκαν πολυάριθμα τραπεζικά ιδρύματα με κύρια δραστηριότητα τις αγοραπωλησίες συναλλάγματος.

Η άναρχη ανάπτυξη των τραπεζών, λόγω του ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου, σε συνδυασμό με τη νομισματική κρίση του 1929, δημιούργησε προβλήματα ευστάθειας του τραπεζικού συστήματος. Ιδιαίτερα θεωρήθηκε ότι ο μικτός χαρακτήρας της Εθνικής, ως εμπορικής και εκδοτικής τράπεζας, την εμπόδιζε να επιτελέσει με επιτυχία το ρόλο μίας κεντρικής τράπεζας. Ούτε επαρκείς αντιστάσεις προέβαλε στις απαιτήσεις του Δημοσίου για νομισματική χρηματοδότηση των ελλειμμάτων, αλλά ούτε και το ρόλο της «τράπεζας των τραπεζών» διαδραμάτιζε ικανοποιητικά σε περιόδους κρίσης, όταν το τραπεζικό σύστημα είχε ανάγκη ρευστότητας. Η δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928, ως αμιγούς κεντρικής τράπεζας, εκατό σχεδόν χρόνια

μετά την προσπάθεια του Καποδίστρια να ιδρύσει το πρώτο τραπεζικό ίδρυμα της νεώτερης Ελλάδας, βοήθησε σημαντικά στην επίλυση αυτών των προβλημάτων. Παράλληλα, με το νόμο του 1931 Περί Ανωνύμων Εταιρειών και Τραπεζών, τέθηκε τέρμα στην άναρχη ίδρυση τραπεζών με ανεπαρκή κεφάλαια και οργανωτική δομή. Οι δύο αυτές μεταρρυθμίσεις έχουν έκτοτε προσδιορίσει το χαρακτήρα του σύγχρονου ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

3.2 Ο Ρόλος της Εθνικής Τράπεζας

Στη δεκαετία του 1920, η Εθνική Τράπεζα εμφανιζόταν σαν ένα ίδρυμα πολύμορφο, δύσκαμπτο και υπερτροφικό. Διατηρούσε το αποκλειστικό δικαίωμα της έκδοσης τραπεζογραμματίων και ασκούσε τη νομισματική και συναλλαγματική πολιτική. Παράλληλα, όμως, εκτελούσε και όλες τις λειτουργίες μίας εμπορικής τράπεζας. Η Εθνική λειτουργούσε ως κεντρική τράπεζα, εμπορική, κτηματική, αγροτική και βιομηχανική. Η πολυμορφία και ο κατακερματισμός της δράσης της, σε συχνά ανταγωνιστικές μεταξύ τους δραστηριότητες, προκαλούσε δυσκαμψία και πολλές φορές αδυναμία ικανοποίησης των αναγκών μίας εθνικής οικονομίας που αναπτυσσόταν και παρουσίαζε ολοένα και πιο πολύπλοκες συναλλαγές. Ιδιαίτερα, ο διττός ρόλος της, ως εκδοτικής και

συνόμα εμπορικής τράπεζας, δεν της επέτρεπε να εκτελεί ικανοποιητικά τα καθήκοντα που σήμερα αναμένουμε από μία κεντρική τράπεζα.

Ένα από τα καθήκοντα αυτά είναι ο ρόλος της κεντρικής τράπεζας ως «τράπεζας των τραπεζών» και «δανειστού τελευταίας προσφυγής» για το τραπεζικό σύστημα. Οι εμπορικές τράπεζες, όταν αντιμετώπιζαν έλλειψη ρευστότητας ή συγκυριακές δυσκολίες, δεν μπορούσαν να βασίζονται στη διευκολυντική στάση της Εθνικής Τράπεζας, που σε μεγάλο βαθμό τις αντιμετώπιζε ανταγωνιστικά. Έτσι, ούτε η ευστάθεια τους συστήματος εξασφαλιζόταν, ούτε η μακροβιότητα των εμπορικών τραπεζών.

Ωστόσο, η Εθνική δεσμευόταν και ως προς την υλοποίηση της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Οι υποχρεώσεις της που απέρρεαν από την αποδοχή εντόκων καταθέσεων, η δέσμευση κεφαλαίων της σε μακροπρόθεσμες τοποθετήσεις, η συμμετοχή της σε επιχειρηματικούς κινδύνους και η στενή σχέση της με το Υπουργείο Οικονομικών ήταν παράγοντες που επηρέαζαν αποφασιστικά την ελαστικότητα και την ανεξαρτησία της αναφορικά με την άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

Επιβαλλόταν, επομένως, η ίδρυση ενός αυτοτελούς εθνικού εκδοτικού ιδρύματος, απαλλαγμένου από τις φροντίδες και τις δεσμεύσεις μίας κοινής εμπορικής τράπεζας, που θα ασκούσε τη

νομισματική και συναλλαγματική πολιτική και θα αποτελούσε όργανο ελέγχου και ρύθμισης των νομισματικών εξελίξεων και της πίστης των τραπεζών.

Πριν το 1848, το κράτος δεν όφειλε τίποτα στην Εθνική Τράπεζα. Η τακτική της προσφυγής του κράτους, προς το εκδοτικό ίδρυμα για την κάλυψη των αναγκών του, υιοθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 1860, μετά την πτώση του Όθωνα.

Το 1848 οι υποχρεώσεις του Δημοσίου προς την Τράπεζα εκπροσωπούν το 5% του συνόλου του ενεργητικού της. Το 1852 το ποσοστό αυτό μειώνεται σε μόλις 1% για να αρχίσει να αυξάνεται από το 1861. Το 1863 έφθασε το 11%. Από τη δεκαετία του 1860, ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το σύνολο του ενεργητικού της Εθνικής Τράπεζας ακολουθεί μία συνεχή αυξητική πορεία, η οποία έγινε ιδιαίτερα έντονη στα μέσα της δεκαετίας του 1880. Το 1881 οι υποχρεώσεις του Δημοσίου έφθασαν το 50% του ενεργητικού της Τράπεζας, μειώθηκαν έως το 1884, αλλά από το 1885 και για δέκα χρόνια εξακολουθούν να αυξάνονται και πάλι.

Η πορεία αυτή αντιστρέφεται μετά την εγκατάσταση της Διεθνούς Επιτροπής Οικονομικού Ελέγχου στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Αργά στην αρχή, αλλά σταθερά, ο λόγος των υποχρεώσεων του Δημοσίου προς το σύνολό του ενεργητικού της Τράπεζας μειώνεται για να φθάσει το 10,4%

το 1918. Ωστόσο, οι πολεμικές ανάγκες και η αδυναμία εξωτερικού δανεισμού ανάγκασαν και πάλι την κυβέρνηση να προσφύγει στην Εθνική Τράπεζα. Μεταξύ 1920 και 1927, οι υποχρεώσεις του Δημοσίου προς την Εθνική αποτελούσαν κατά μέσο όρο το 45% περίπου του συνόλου του ενεργητικού της. Με τη δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928, το χρέος του Δημοσίου προς την Εθνική μειώνεται δραματικά, καθώς τα χρεόγραφα του Δημοσίου μεταφέρθηκαν στη νέα εκδοτική τράπεζα.

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα κατά το Μεσοπόλεμο αποτελείτο από τράπεζες που στην πλειοψηφία τους ήταν ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η εποπτεία των εργασιών τους ήταν ανύπαρκτη και η Εθνική Τράπεζα συμπτωματική μόνο ενδιαφερόταν για την ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος, ή λειτουργούσε ως «τράπεζα των τραπεζών». Μόλις το 1931, μετά τη διάλυση πολλών τραπεζών εξαιτίας του μεγάλου πανικού και της διεθνούς ύφεσης των αρχών της δεκαετίας του 1930, άρχισε να διαμορφώνεται το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας και ελέγχου της πίστης των τραπεζών. Με το νόμο του Ιουλίου του 1931 Περί Ανωνύμων Εταιρειών και Τραπεζών, προσδιορίζεται για πρώτη φορά με λεπτομέρεια το περιεχόμενο των τραπεζικών λειτουργιών, ορίζεται ότι οι τράπεζες θα πρέπει να λειτουργούν μόνο με τη μορφή των ανωνύμων εταιρειών, καθορίζεται με ακρίβεια το ύψος του μετοχικού

κεφαλαίου που θα πρέπει να καταβάλλεται τους μετρητοίς (άρθρα 10-14) και απαγορεύεται η ταυτόχρονη άσκηση ή συμμετοχή σε εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες (άρθρο 16).

Την πιο σημαντική, όμως, μεταρρύθμιση αποτέλεσε η υποχρέωση των εμπορικών τραπεζών να διατηρούν ποσοστό 7% του συνόλου των καταθέσεων όψεως και ταμειυτηρίου σε δραχμές σε λογαριασμό κατάθεσης στην εκδοτική τράπεζα (Τράπεζα της Ελλάδος), ή ποσοστό 12% των καταθέσεών τους με τη μορφή των υποχρεωτικών ρευστών διαθεσίμων στο ταμείο τους. Η εκδοτική τράπεζα, ενεργώντας για λογαριασμό των εμπορικών τραπεζών, θα μπορούσε να επενδύσει τις καταθέσεις τους σε έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου ολιγόμηνης διάρκειας. Οι εμπορικές τράπεζες με τη σειρά τους θα έπρεπε να υποβάλλουν στην κεντρική τράπεζα μηνιαίες καταστάσεις των ρευστών διαθεσίμων τους καθώς και των καταθέσεων όψεως και ταμειυτηρίου. Η νομοθετική θέσπιση της διατήρησης υποχρεωτικών ρευστών διαθεσίμων στόχευε στην αποτελεσματικότερη άσκηση της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής, αφού έτσι η κεντρική τράπεζα ήταν σε θέση να ελέγχει την ταμιακή ρευστότητα των τραπεζών, καθώς και την έκταση της δανειοδοτικής τους δραστηριότητας, αλλά και να διασφαλίζει την ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος.

3.3 Η Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος

Τα προβλήματα που προέκυπταν από το μικτό χαρακτήρα της Εθνικής Τράπεζας, ως τράπεζας εμπορικής και συγχρόνως και εκδοτικής, αποτέλεσαν ένα από τα κεντρικά σημεία του πορίσματος της Επιτροπής των Ξένων Εμπειρογνομόνων σχετικά με την οικονομική κατάσταση της χώρας προς τη Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών (Μάιος 1927). Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε τη συμπαράσταση της Κοινωνίας των Εθνών στην προσπάθεια της οικονομικής ανόρθωσης της χώρας, μετά από έναν καταστρεπτικό μακροχρόνιο πόλεμο και ειδικότερα, τη βοήθεια της για την επιτυχή έκδοση του αναγκαίου εξωτερικού δανείου. Για την παροχή της οικονομικής βοήθειας, η Κοινωνία των Εθνών απαίτησε τη νομισματική εξυγίανση και τη μεταρρύθμιση του τραπεζικού συστήματος, αναγκαίες προϋποθέσεις για την επανασύνδεση της χώρας με τις διεθνείς κεφαλαιοαγορές.

Η σύσταση ανεξάρτητης εκδοτικής κεντρικής τράπεζας θεωρήθηκε ως αναγκαία συνθήκη για τη νομισματική σταθεροποίηση και την επιτυχή επανασύνδεση της δραχμής με το διεθνή κανόνα χρυσού – συναλλάγματος. Υποστηρίχθηκε η άποψη ότι εάν η Εθνική αναλάμβανε το έργο της νομισματικής σταθεροποίησης, η προσπάθεια θα κατέληγε σε

βέβαιη αποτυχία, αφού οι κερδοσκοπικές δραστηριότητές της θα την εμπόδιζαν να εκτελέσει τα κοινωνικά της καθήκοντα. Η αποδοχή εντόκων καταθέσεων, η ανάμειξή της σε ποικίλους επιχειρηματικούς κινδύνους, η υποχρέωση να φροντίζει για την επωφελή τοποθέτηση των κεφαλαίων της, η δέσμευση πολλών στοιχείων του ενεργητικού της σε μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα επιχειρηματικά δάνεια ή δάνεια προς το κράτος, ήταν δραστηριότητες που περιόριζαν σημαντικά το βαθμό της ανεξαρτησίας και ελαστικότητάς της, πρωταρχικές προϋποθέσεις για τη νομισματική σταθεροποίηση. Επιπλέον, η αμέριστη συμπαράσταση της Τράπεζας στην προσπάθεια των κυβερνήσεων να χρηματοδοτήσουν τα δημοσιονομικά ελλείμματα, θα έθετε σε άμεσο κίνδυνο κάθε προσπάθεια εξισορρόπησης των δημοσιονομικών μεγεθών. Η Εθνική επομένως, εμφανιζόταν ως ακατάλληλος και ανεπαρκής φορέας άσκησης της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής.

Η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών αρχικά πρότεινε στην ελληνική αντιπροσωπεία την τροποποίηση του καθεστώτος λειτουργίας της Εθνικής Τράπεζας, έτσι ώστε να τερματιστεί κάθε εμπορική δράση της και να μετατραπεί σε μία αμιγώς εκδοτική τράπεζα. Επίσης, πρότεινε να διασφαλιστεί η ανεξαρτησία της από κρατικές επεμβάσεις στην άσκηση των καθηκόντων της, να περιοριστούν οι προκαταβολές προς το Δημόσιο και να καθοριστούν οι όροι με τους

οποίους θα διενεργούνται στο μέλλον, να συγκεντρωθεί σε αυτήν κάθε ταμιακή δόσοληψία του Δημοσίου και των κρατικών επιχειρήσεων και τέλος, να εγκατασταθεί ένας ξένος εμπειρογνώμονας με κυριαρχικές αρμοδιότητες εποπτείας της λειτουργίας της Τράπεζας (Βούρος 1938, σελ.11, Πύρσος 1946, σελ.47).

Η Διοίκηση της Εθνικής πρόβαλε σθεναρή αντίσταση στην υλοποίηση της ιδέας αυτής. Απέρριψε κατηγορηματικά την αξίωση του διορισμού ξένου εμπειρογνώμονα και υποστήριξε ότι η τραπεζική μεταρρύθμιση θα έπρεπε να αποτελέσει διαδικασία σταδιακή και μακροχρόνια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Δημοσιονομική Επιτροπή όρισε ότι σε διάστημα τριών μηνών η Εθνική Τράπεζα έπρεπε να μεταβιβάσει όλες τις κερδοσκοπικές δραστηριότητές της σε άλλα πιστωτικά ιδρύματα και να περιορισθεί αποκλειστικά και μόνο στις λειτουργίες της εκδοτικής τράπεζας, στις προεξοφλήσεις γραμματίων και στην παροχή βραχυπρόθεσμων πιστώσεων. Η Διοίκηση της Εθνικής αντέταξε ότι η μετατροπή της Εθνικής σε εκδοτική τράπεζα θα στερούσε τους παραγωγικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας από τον κύριο πιστωτικό φορέα της χώρας και θα κλόνιζε ανεπανόρθωτα τις λειτουργίες της αποταμίευσης και της επένδυσης.

Μπροστά στο ενδεχόμενο να μετατραπεί η ίδια η Εθνική σε καθαρά εκδοτική τράπεζα και να τις αφαιρεθούν όλες οι εμπορικές αρμοδιότητές

της ο τότε Υποδιοικητής της πρότεινε ένα εναλλακτικό σχέδιο: τη μετατροπή της σε μία αμιγώς εμπορική τράπεζα και τη δημιουργία μίας νέας κεντρικής τράπεζας με την επωνυμία Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία θα είχε το αποκλειστικό προνόμιο της έκδοσης νομίσματος. Το σχέδιο έτυχε ευρείας αποδοχής και από τις δύο πλευρές. Το Πρωτόκολλο που υπογράφηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 1927 στη Γενεύη μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της Κοινωνίας των Εθνών για την παροχή τριμερούς διεθνούς δανείου, συμπεριέλαβε το καταστατικό της ίδρυσης της νέας κεντρικής τράπεζας (άρθρο 4). Το καταστατικό της νέας κεντρικής τράπεζας σχεδιάστηκε με βάση την ορθόδοξη πολιτική που πρέπει να ασκεί μία πολιτικά ανεξάρτητη κεντρική τράπεζα στα πλαίσια του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος.

1. περιορισμός στη χρηματοδότηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων
2. καθορισμός ανώτατου επιτρεπόμενου ορίου (40%) νομισματικής κυκλοφορίας εξαργυρωτέας σε συνάλλαγμα χρυσής βάσης
3. ελεύθερη και πλήρη μετατρεψιμότητα των τραπεζογραμματίων σε συνάλλαγμα χρυσής βάσης στην επίσημα καθοριζόμενη ισοτιμία
4. συγκέντρωση στην Τράπεζα όλων των πληρωμών και εισπράξεων του
5. έκδοση και διαχείριση των εθνικών δανείων.

οικονομίας. Το Ελληνικό τραπεζικό σύστημα στον 19^ο αιώνα μονοπωλήθηκε ουσιαστικά από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, που διενεργούσε όλες τις τραπεζικές εργασίες. Με τη νομισματική σταθεροποίηση που άρχισε στο τέλος του αιώνα και τη συνακόλουθη ελκυστικότητα των καταθέσεων, άρχισε η ανάπτυξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Οι τράπεζες αναπτύχθηκαν καθώς άρχισε να αναπτύσσεται η οικονομία, αλλά και σε περιόδους νομισματικής αστάθειας και μεγάλων ελλειμμάτων του Δημοσίου, όταν δημιουργήθηκαν ευκαιρίες κερδοσκοπικών τοποθετήσεων, ιδίως σε ξένο συνάλλαγμα.

Η άναρχη ανάπτυξη του συστήματος κατέδειξε την ανάγκη δημιουργίας ενός πιο αποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου που να διέπει τη λειτουργία των τραπεζών. Παράλληλα η μειωμένη αντίσταση της Εθνικής Τράπεζας, στις απαιτήσεις του Δημοσίου για νομισματική χρηματοδότηση ανέδειξε τις αντιφάσεις του διπτού της ρόλου ως εμπορικής και εκδοτικής τράπεζας. Με τη δημιουργία της Τράπεζας της Ελλάδος δημιουργήθηκε ένας ανεξάρτητος φορέας υλοποίησης της νομισματικής πολιτικής στα πλαίσια του κανόνα χρυσού, και μια τράπεζα των τραπεζών, που εξασφάλισε την ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος. Σε μία εποχή μεγάλων νομισματικών αναστατώσεων, όπως η δεκαετία του 1930, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μπόρεσε να

Σύμφωνα με το καταστατικό της, η Τράπεζα της Ελλάδος είναι ανώνυμη εταιρεία, διοικούμενη από τους μετόχους της. Το μετοχικό κεφάλαιο ορίστηκε σε 400 εκ. δραχμές. Το Δημόσιο και οι δημόσιες επιχειρήσεις θα δύνανται να κατέχουν μετοχές της Τράπεζας περισσότερες από το 1/10 του ονομαστικού κεφαλαίου. Ο Διοικητής και ο Υποδιοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος διορίζονται από το Υπουργικό Συμβούλιο κατόπιν όμως πρότασης του Γενικού Συμβουλίου (άρθρο 29). Ο Υπουργός των Οικονομικών δύναται να διορίσει επίτροπο του κράτους, ο οποίος μετέχει στο Γενικό Συμβούλιο αλλά χωρίς δικαίωμα ψήφου (άρθρο 47).

Το Πρωτόκολλο όριζε επίσης ότι η Τράπεζα θα έπρεπε να αρχίσει τις λειτουργίες της το αργότερο έξι μήνες μετά την έκδοση του δανείου. Ως ημέρα έναρξης των εργασιών της καθορίστηκε η 14^η Μαΐου 1928, ημέρα της *de jure* νομισματικής σταθεροποίησης και σύνδεσης της χώρας με το καθεστώς του διεθνούς κανόνα χρυσού-συναλλάγματος του μεσοπολέμου.

3.4 Συμπεράσματα

Η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού και σταθερού τραπεζικού συστήματος αποτελεί κύριο συστατικό στοιχείο μίας αποτελεσματικής

ανταπεξέλθει με επιτυχία, και η Τράπεζα της Ελλάδος, εξασφάλισε εντυπωσιακή νομισματική σταθερότητα. Ο ρόλος της έμελλε να αποδειχθεί ακόμη πιο κρίσιμος μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο υπερπληθωρισμός της κατοχής είχε καταστρέψει το ελληνικό πιστωτικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗΣ

4.1 Πόλεμος, Κατοχή και Υπερπληθωρισμός, 1940-1944

Τα χρόνια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και της κατοχής σημάδευσαν βαθιά την Ελληνική οικονομία και κοινωνία. Παρά το ότι στο τέλος του πολέμου, η Ελλάδα ήταν στο στρατόπεδο των νικητών, οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες του πολέμου ήταν ολέθριες. Η κατοχή της χώρας από τα εχθρικά στρατεύματα επέφερε ολοκληρωτική καταστροφή της εθνικής οικονομίας προκαλώντας υπερπληθωρισμό, που οδήγησε σε δραματική και άδικη αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου και εκμηδένισε την αξιοπιστία του νομισματικού συστήματος. Ανάμεσα στα άλλα δεινά που προκάλεσαν ο πόλεμος και η κατοχή, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στο ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου μετά την απελευθέρωση, που χώρισε στα δύο την ελληνική κοινωνία. Οι συνέπειές του εξακολούθησαν να υφίστανται για ένα μεγάλο μέρος της μεταπολεμικής περιόδου.

4.2 Η Εμπλοκή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Η χώρα εισήλθε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με το ιταλικό τελεσίγραφο του Οκτωβρίου του 1940. Ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος διήρκεσε έξι περίπου μήνες, δίχως να σημειωθούν εκτεταμένες πολεμικές καταστροφές. Το θέατρο των πολεμικών επιχειρήσεων ήταν κυρίως τα βορειοδυτικά σύνορα της χώρας, και το έδαφος της Νοτίου Αλβανίας. Η νικηφόρα προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων διακόπτεται στις αρχές της άνοιξης του 1941, όταν τα μηχανοκίνητα γερμανικά στρατεύματα εισέβαλαν στο ελληνικό έδαφος μέσω Γιουγκοσλαβίας. Οι εχθροπραξίες επεκτάθηκαν κατά μήκος των βορείων συνόρων της χώρας με τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία. Η Ελλάδα συνέχισε το διμέτωπο αγώνα, αλλά η αντίστασή της γρήγορα κάμφθηκε. Στα τέλη Απριλίου, τα εχθρικά στρατεύματα άρχισαν να καταλαμβάνουν τη χώρα.

Ραγδαίες ήταν και οι πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας. Τον Ιανουάριο του 1941, ο Μεταξάς πέθανε. Τη διακυβέρνηση της χώρας ανέλαβε ο Α. Κοριζής, τότε Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας, ο οποίος συνέχισε τον αγώνα εναντίον των Ιταλών, αλλά και των Γερμανών. Ενώπιον της ελληνικής ήττας, ο Κοριζής αυτοκτονεί στις 18 Απριλίου. Στις 21 Απριλίου πρωθυπουργός της χώρας, ορκίζεται ο πρώην Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, Εμμ. Τσουδερός. Όμως τα εχθρικά

στρατεύματα ήδη κατευθύνονται προς την Αθήνα. Τη νύχτα της 22ας Απριλίου, ο Γεώργιος Β΄, η κυβέρνηση και η Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος αποφασίζουν να εγκαταλείψουν την Αθήνα και να εγκατασταθούν στην ελεύθερη μέχρι τότε Κρήτη. Είχε ήδη προηγηθεί η μεταφορά του αποθέματος χρυσού από το θησαυροφυλάκιο του κεντρικού καταστήματος της Τράπεζας στην Αθήνα στο υποκατάστημα του Ηρακλείου (καθαρού βάρους 611 χιλ. ουγγιών). Παράλληλα, με τον νόμο του Μαΐου 1941, τροποποιήθηκε το καταστατικό της Τράπεζας. Ορίστηκε ότι έδρα της Τράπεζας σε όλη τη διάρκεια της εχθρικής κατοχής θα είναι η εκάστοτε έδρα στο εξωτερικό της επίσημης ελληνικής κυβέρνησης (άρθρο 2). Ορίστηκε, επίσης, ότι οι αρμοδιότητες του ιδρύματος θα ασκούνται από το Διοικητή, τον πρωθυπουργό και το υπουργικό συμβούλιο (άρθρο 3).

Με την κατάληψη της Κρήτης από τους Γερμανούς στα τέλη Μαΐου, ξεκινά η περιπετειώδης προσπάθεια μεταφοράς του αποθέματος χρυσού σε ασφαλή χώρα. Μετά τα Χανιά, η Αλεξάνδρεια και το Κάιρο υπήρξαν διαδοχικά οι προσωρινές έδρες της εξόριστης κυβέρνησης και της Τράπεζας. Η δραματική φυγή συνεχίστηκε με πολλούς ενδιάμεσους σταθμούς και υπό συνεχείς κινδύνους με τελικό προορισμό την Πραιτώρια της Νοτίου Αφρικής. Συμφωνήθηκε ο χρυσός να διαφυλαχτεί στο θησαυροφυλάκιο της κεντρικής τράπεζας της Νοτίου Αφρικής, της

South African Reserve Bank, αφού πρώτα γίνει έλεγχος και ανάλυσή του, ώστε να μετατραπεί σε ομοιόμορφες ράβδους χρυσού, κανονικού βαθμού καθαρότητας. Μετά τη διάσωση του αποθέματος χρυσού, η αποστολή της Διοίκησης της Τράπεζας είχε τερματισθεί. Το Σεπτέμβριο του 1941, ακολούθησε τον Βασιλέα και την κυβέρνηση στο Λονδίνο, μόνιμη έδρα όλων των εξόριστων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων.

Με την εξορία του Διοικητή και του πρώτου Υποδιοικητή, το εκδοτικό ίδρυμα έμεινε ακέφαλο, σε μία εποχή εξαιρετικά δυσχερή για τη νομισματική και συναλλαγματική λειτουργία και δημοσιονομική διαχείριση. Στις 24 Απριλίου, το Γενικό Συμβούλιο της Τράπεζας όρισε ως Διοικούντα Σύμβουλο τον Μ. Νεγρεπόντη. Την 1^η Ιουλίου, ο Νεγρεπόντης υπέβαλε την παραίτησή του, προβάλλοντας λόγους υγείας. Πραγματική, όμως αιτία της παραίτησης υπήρξε η έντονη πίεση των Γερμανών να θέσουν υπό τον πλήρη έλεγχό τους το εκδοτικό ίδρυμα. Στις 19 Σεπτεμβρίου, οι κυβερνήσεις της Γερμανίας και Ιταλίας τοποθέτησαν στην Τράπεζα επιτρόπους με αποκλειστικά δικαιώματα άσκησης της πιστωτικής, νομισματικής, συναλλαγματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Γίνεται προφανές ότι ο πλήρης έλεγχος της οικονομικής πολιτικής από τις δυνάμεις κατοχής αποτέλεσε την απαρχή της διαδικασίας της οικονομικής κατάρρευσης της χώρας.

4.3 Νομισματική Μεταρρύθμιση και Προσπάθειες Σταθεροποίησης, 1944-1952

Στις αρχές Οκτωβρίου 1944, η κατοχή τερματίστηκε και στις 18 του ίδιου μήνα η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση έφτασε στην Αθήνα. Οι τεράστιες οικονομικές καταστροφές που προξένησαν ο πόλεμος και η κατοχή έκαναν επιτακτική τη λήψη συντονισμένων μέτρων για την ανασυγκρότηση της οικονομίας. Τα προβλήματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν ήταν τεράστια. Ο επισιτισμός, η ένδυση και η στέγαση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, η οργάνωση της παραγωγής, η καταστολή του πολιτικού εγκλήματος και η επιβολή της δημόσιας τάξης, η διεκδίκηση της ενσωμάτωσης περιοχών όπως η Βόρειος Ήπειρος, τα Δωδεκάνησα και η Κύπρος, η ενίσχυση της εθνικής άμυνας και το πρόβλημα της διευθέτησης των διεθνών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων της χώρας.

Είκοσι τρεις ημέρες μετά την επιστροφή της κυβέρνησης, το οικονομικό σύστημα της χώρας κατέρρευσε. Η πληθωριστική έξαρση βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη, ενώ η νομισματική και πολιτική αβεβαιότητα δυσχέραινε τη διαδικασία ανάκαμψης της οικονομικής δραστηριότητας. Αν και οι δημόσιες δαπάνες δεν επιβαρύνονταν πλέον με τις δαπάνες υποστήριξης των στρατευμάτων κατοχής,

εξακολουθούσαν, όμως, να παραμένουν σε πολύ υψηλά επίπεδα, λόγω των αυξημένων επιδομάτων ανεργίας. Τα δημόσια έσοδα ήταν ελάχιστα και το φοροσυλλεκτικό σύστημα της χώρας ήταν σχεδόν ανύπαρκτο.

Η δραχμή είχε χάσει παντελώς την αξία της ως μέσο οικονομικών συναλλαγών και διαφύλαξης πλούτου, και το κοινό χρησιμοποιούσε ευρέως τη χρυσή λίρα Αγγλίας καθώς και ξένα χαρτονομίσματα στις καθημερινές εμπορικές του συναλλαγές. Πολύ πριν την απελευθέρωση, η εξόριστη Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος είχε αρχίσει να ασχολείται με το πρόβλημα της αποκατάστασης του νομισματικού συστήματος. Πρόθεσή της ήταν η εκτύπωση νέων τραπεζογραμμάτων που θα κυκλοφορούσαν αμέσως μετά την απελευθέρωση, αφού πρώτα θα είχε καθοριστεί η ισοτιμία της νέας δραχμής με το χαρτονόμισμα που κυκλοφορούσε την εποχή εκείνη, καθώς και με τα ξένα νομίσματα.

Για τη χρηματοδότηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων η κυβέρνηση προσέφυγε αρχικά στην εκδοτική μηχανή. Ο ρυθμός αύξησης της πιστωτικής κυκλοφορίας επιταχύνθηκε, προκαλώντας πρωτοφανείς πληθωριστικές πιέσεις. Στις 10 Νοεμβρίου, ο δείκτης κόστους ζωής στην Αθήνα ήταν 95 φορές μεγαλύτερος σε σχέση με την τιμή του δείκτη την 31^η Οκτωβρίου: ανήλθε από 198.630.000.000 (1938-39=100) σε 18.850.000.000.000 στο τέλος του πρώτου δεκαημέρου του Νοεμβρίου. Η πιστωτική κυκλοφορία επίσης, αυξήθηκε από 295 τετράκις εκ.δραχμές

κατά την ημέρα της αναχώρησης των Γερμανών από την Αθήνα, σε 695 τετράκις εκ.στα τέλη του Οκτωβρίου και 6300 τετράκις εκ.δραχμές στις 10 Νοεμβρίου. Είχε τριπλασιασθεί εντός είκοσι ημερών και εννεαπλασιασθεί στις επόμενες δέκα ημέρες. Η ονομαστική αξία της χρυσής αγγλικής λίρας αυξήθηκε από 2,6 τρισεκ. δραχμές στα τέλη Οκτωβρίου σε 43 τρισεκ. δραχμές στις αρχές Νοεμβρίου. Η δυσπιστία του κοινού στο νόμισμα ήταν τόσο έντονη, ώστε η απόδοση από την επιβολή της φορολογίας πληθωρισμού σχεδόν εκμηδενίστηκε. Πράγματι, ενώ τα έσοδα από τη χρήση του εκδοτικού προνομίου είχαν κατέλθει σε πολύ χαμηλό επίπεδο στα τέλη Οκτωβρίου. Η άρνηση διακράτησης ρευστών διαθεσίμων από το κοινό, χαρακτηριστικό γνώρισμα του υπερπληθωρισμού καθιστούσε τελείως αναποτελεσματική κάθε προσπάθεια της κυβέρνησης να καλύψει τις δαπάνες της με νομισματική επέκταση. Τελικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας πολιτικής ήταν η επέκταση της χρονικής διάρκειας και η ενίσχυση της έντασης του φαινομένου του υπερπληθωρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΡΑΧΜΗ ΚΑΙ ΕΝΙΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΝΟΜΙΣΜΑ

5.1 Η Χρυσή Εποχή της Δραχμής , 1953-1972

Η λήξη του εμφυλίου πολέμου σηματοδότησε μία νέα περίοδο για την ελληνική οικονομία, αφού εξέλιπε πλέον ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για την επίτευξη της νομισματικής σταθεροποίησης και της παραγωγικής ανασυγκρότησης της οικονομίας. Παρά το ότι για αρκετά ακόμη χρόνια η πολιτική κατάσταση παρέμεινε ασταθής, άρχισαν να δημιουργούνται οι συνθήκες για μία από τις μακρύτερες περιόδους οικονομικής ανάπτυξης και νομισματικής σταθερότητας που γνώρισε η νεώτερη Ελλάδα.

Ειδικότερα για τη δραχμή, η εικοσαετία μετά το 1953 υπήρξε πραγματικά μία χρυσή εποχή. Συνδέθηκε στενά με το κυρίαρχο διεθνές νόμισμα, το δολάριο, και διατήρησε σταθερή την ισοτιμία της με αυτό για δύο ολόκληρες δεκαετίες. Μέσω του δολαρίου, η σχέση της δραχμής διατηρήθηκε σταθερή και με το χρυσό, κάτι που αποτελούσε επιδίωξη της ελληνικής νομισματικής πολιτικής από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η εσωτερική αξία της δραχμής επίσης διατηρήθηκε σχετικά σταθερή. Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, και

ήταν μία από τις σπάνιες περιόδους που ο ετήσιος πληθωρισμός στην Ελλάδα δεν υπερέβαινε τον πληθωρισμό των αναπτυγμένων ευρωπαϊκών οικονομιών και των ΗΠΑ.

Οι παράγοντες που επηρέασαν αυτές τις εξελίξεις ήταν πολλοί. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι διεθνείς οικονομικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, κρίσιμο ρόλο έπαιξε το μετεμφυλιακό πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς της Ελλάδας και ο ρόλος που διαδραμάτισε στην ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων. Ακόμη, είχαμε την προώθηση των δημοσίων επενδύσεων υποδομής, τη μακρά ειρηνική περίοδο, το θετικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον και ιδιαίτερα την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και την πτωτική τάση των σχετικών τιμών των πρώτων υλών. Τέλος, υπήρξε σχετικά ελεύθερη λειτουργία των αγορών και βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης.

Ωστόσο, οι βάσεις για την εντυπωσιακή πορεία της ελληνικής οικονομίας στην εικοσαετία 1953-1972 τέθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Αν δεν υπήρχαν ορισμένες κρίσιμες αποφάσεις και επιλογές στην περίοδο 1951-1953, και αν η μετέπειτα οικονομική πολιτική δεν χαρακτηριζόταν από συνέχεια και συνέπεια, η πορεία της ελληνικής οικονομίας δεν θα ήταν τόσο θετική.

5.2 Η Υποτίμηση του 1953 και η Απελευθέρωση των Αγορών

Μία από τις σημαντικότερες αποφάσεις οικονομικής πολιτικής που ελήφθησαν στην αρχή αυτής της περιόδου, ήταν η απόφαση για εκ νέου υποτίμηση της δραχμής και μία ακόμη νομισματική μεταρρύθμιση. Η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 50% έναντι του δολαρίου και των άλλων νομισμάτων που ήταν συνδεδεμένα με αυτό.

Η επιλογή αυτή ήταν κρίσιμη διότι επέτρεψε τη μετέπειτα επιδίωξη και διατήρηση νομισματικής σταθερότητας σε συνθήκες υψηλής διεθνούς ανταγωνιστικότητας για τα ελληνικά προϊόντα. Συνδυάστηκε με την ευρεία απελευθέρωση του ελληνικού διεθνούς εμπορίου και των αγορών γενικότερα, με την αξιόπιστη σύνδεση της δραχμής με το δολάριο στα πλαίσια του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, με την περαιτέρω δημοσιονομική εξυγίανση και με σφικτή νομισματική και πιστωτική πολιτική.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στα άμεσα μεταπολεμικά χρόνια, η νομισματική αστάθεια ήταν ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας. Εκδηλώθηκε με τον υψηλό και ευμετάβλητο πληθωρισμό και την υψηλή ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος, καθώς το κοινό δεν εμπιστευόταν τη δραχμή.

Οι προσπάθειες ελέγχου της κατάστασης με διοικητικά μέτρα και επιδοτήσεις δεν επαρκούσαν όσο συνεχιζόταν η χαλαρή νομισματική πολιτική. Η κατάσταση βελτιωνόταν πολύ αργά, τόσο λόγω του ανεπαρκούς περιορισμού της νομισματικής επέκτασης, όσο και λόγω των αργών ρυθμών της δημοσιονομικής προσαρμογής και της πολιτικής αβεβαιότητας.

Από τα τέλη του 1951 η νομισματική πολιτική άρχισε να γίνεται έντονα περιοριστική. Ο περιορισμός της ξένης βοήθειας οδηγούσε σε σημαντική μείωση της νομισματικής επέκτασης, αλλά και σε περαιτέρω μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Οι πιστωτικοί περιορισμοί έγιναν πιο σφικτοί, την ίδια στιγμή που η κυβέρνηση άρχισε να καταργεί αρκετούς από τους υπόλοιπους διοικητικούς περιορισμούς στη λειτουργία των αγορών.

Η μείωση των ρυθμών της νομισματικής επέκτασης οδήγησε σε μεγάλη πτώση του πληθωρισμού το 1952, καθώς συνέπεσε και με μία μεγάλη αύξηση της παραγωγής ορισμένων αγροτικών προϊόντων, τη μείωση των αποθεμάτων και τις πτωτικές τάσεις των διεθνών τιμών, μετά το τέλος του πολέμου της Κορέας. Οι πληθωριστικές προσδοκίες μειώθηκαν σημαντικά, κάτι που είχε άμεση αντανάκλαση στην αγορά χρυσών λιρών. Ήδη από τα τέλη Φεβρουαρίου του 1952, η προσφορά και ζήτηση χρυσών λιρών είχαν εξισωθεί. Στη διάρκεια ενός μόνο μήνα,

η τιμή της λίρας έπεσε κατά 20% περίπου, από τις 226.500 στις 180.000 δραχμές. Η περιοριστική νομισματική πολιτική της περιόδου 1951-52 είχε ως συνέπεια τη δημιουργία μικρής ύφεσης, αλλά συνέβαλε τα μέγιστα στη μείωση των πληθωριστικών προσδοκιών και την αποδυνάμωση της πληθωριστικής διαδικασίας γενικότερα.

Ωστόσο, η οικονομική βελτίωση που είχε συντελεσθεί δεν ήταν επαρκής. Παρέμειναν σημαντικές στρεβλώσεις στο σύστημα τιμών από τις επιδοτήσεις, και τους ελέγχους που εξακολουθούσαν να υφίστανται. Επιπλέον, η μεγάλη διαφορά πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδος και των εμπορικών της εταίρων, στο διάστημα που είχε μεσολαβήσει από τις υποτιμήσεις του 1949 και του 1951, είχε προκαλέσει σημαντική απώλεια ανταγωνιστικότητας. Η μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας με τη σειρά της απαιτούσε τη διατήρηση σημαντικών ελέγχων στις διεθνείς συναλλαγές, εμποδίζοντας παράλληλα την ανάκαμψη της εγχώριας παραγωγής.

Στις 9 Απριλίου 1953, η νέα κυβέρνηση που προέκυψε από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1952 προχώρησε σε υποτίμηση της δραχμής κατά 50%. Προηγήθηκε εισήγηση του Υπουργού Συντονισμού Σπύρου Μαρκεζίνη, και με τη σύμφωνη γνώμη της Νομισματικής Επιτροπής, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της κυβέρνησης των ΗΠΑ, που έδινε την εξωτερική βοήθεια. Η τιμή του δολαρίου αναπροσαρμόστηκε

από τις 15.000 στις 30.000 δραχμές, με ανάλογες αυξήσεις για τα άλλα νομίσματα.

Η υποτίμηση του 1953 έγινε σε μία ιδιαίτερα κατάλληλη στιγμή, τόσο λόγω της ευνοϊκής διεθνούς συγκυρίας, όσο και λόγω του ότι είχαν προηγηθεί, ή υιοθετηθεί παράλληλα, σημαντικά μέτρα εξυγίανσης της οικονομίας. Τέτοια μέτρα ήταν η ισοσκέλιση του κρατικού προϋπολογισμού και η απελευθέρωση του εξωτερικού και εσωτερικού εμπορίου.

Επιπλέον, η υποτίμηση ήταν κάπως μεγαλύτερη από ό,τι χρειαζόταν για την αποκατάσταση της ισοδυναμίας της αγοραστικής δύναμης της δραχμής. Αυτό επέτρεψε την απορρόφηση, χωρίς ιδιαίτερες συνέπειες για τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, των πληθωριστικών πιέσεων που αναπόφευκτα δημιουργεί μία υποτίμηση, λόγω της συνακόλουθης αύξησης των μισθών και των τιμών των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών. Σημαντικό ρόλο στην αποδυνάμωση των πληθωριστικών προσδοκιών φαίνεται να έπαιξε και η νομισματική μεταρρύθμιση του Μαΐου του 1954, όταν ορίσθηκε η νέα δραχμή που ισοδυναμούσε σε 1.000 παλαιές. Η απόφαση να περικοπούν τρία μηδενικά από όλες τις νομισματικές αξίες σηματοδότησε τη νέα εποχή του χαμηλού πληθωρισμού και της αποκατάστασης της εμπιστοσύνης στη δραχμή.

Ταυτόχρονα με την υποτίμηση, η δραχμή συνδέθηκε με το δολάριο στα πλαίσια του διεθνούς νομισματικού συστήματος των σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods. Η σύνδεση αυτή ήταν αξιόπιστη λόγω της αναπροσαρμογής της ισοτιμίας που είχε προηγηθεί, των συνθηκών πολιτικής σταθερότητας που είχαν δημιουργηθεί, της διατήρησης του περιοριστικού χαρακτήρα της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής της περιορισμένης αύξησης του κόστους εργασίας και του πληθωρισμού, καθώς και της άμεσης βελτίωσης του ισοζυγίου πληρωμών μετά την υποτίμηση.

Η συμμετοχή της δραχμής στο σύστημα του Bretton Woods αποτελεί το μοναδικό ίσως παράδειγμα στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, που το νόμισμα ενσωματώθηκε σχετικά έγκαιρα και αξιόπιστα σε ένα διεθνές σύστημα σταθερών ισοτιμιών. Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ούτε με τη Λατινική Νομισματική Ένωση, ούτε με το διεθνή κανόνα χρυσού, λόγω της υιοθέτησης της αναγκαστικής κυκλοφορίας και της παύσης της μετατρεψιμότητας. Ούτε στην προσπάθεια αποκατάστασης του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος, στην περίοδο του μεσοπολέμου συμμετείχε έγκαιρα η δραχμή, λόγω των πολιτικών και νομισματικών αναστατώσεων της δεκαετίας του 1920. Τέλος, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια,

ούτε στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα μπόρεσε να συμμετάσχει η δραχμή στη δεκαετία του 1980.

5.3 Το Καθεστώς της Διολίσθησης 1973-1989

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, το σύστημα του Bretton Woods άρχισε να κλυδωνίζεται από συνεχείς κρίσεις. Η υποτίμηση της στερλίνας το 1967, του γαλλικού φράγκου το 1968, η καθιέρωση δύο αγορών χρυσού το 1968 και η επιτάχυνση του πληθωρισμού στις ΗΠΑ είναι μερικά από τα συμπτώματα των προβλημάτων του συστήματος. Βαθύτεροι λόγοι ήταν η απόκλιση των δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών των κυριότερων βιομηχανικών οικονομιών, και ιδιαίτερα οι μεγάλες νομισματικές επεκτάσεις στις ΗΠΑ, λόγω της χρηματοδότησης της επέκτασης του κοινωνικού κράτους και της κλιμάκωσης του πολέμου του Βιετνάμ.

Στα τέλη του 1971 έγινε η τελευταία προσπάθεια διάσωσης του καθεστώτος των σταθερών ισοτιμιών. Μετά από συνάντηση εκπροσώπων των δέκα μεγαλύτερων βιομηχανικών οικονομιών, συμφωνήθηκε να υποτιμηθεί το δολάριο έναντι του χρυσού και να ανατιμηθεί το γιεν, το μάρκο, το ελβετικό φράγκο και τα νομίσματα των χωρών της ΕΟΚ. Η δραχμή παρέμεινε σταθερή ως προς το δολάριο, αλλά αυτό στην ουσία

σήμαινε υποτίμηση της κατά 6,5-8%, όση περίπου ήταν η υποτίμηση του δολαρίου έναντι ενός σταθμικού μέσου των υπόλοιπων νομισμάτων.

Η συμφωνία αυτή, γνωστή ως Σμισθόνια συμφωνία, αποτέλεσε το κίρκναιο άσμα του συστήματος του Bretton Woods. Η αρχή τυ τέλους όμως είχε σημειωθεί νωρίτερα, με την αναστολή της μετατρεψιμότητας του δολαρίου σε χρυσό από τις νομισματικές αρχές των ΗΠΑ τον Αύγουστο του 1971. Η Σμισθόνια συμφωνία δεν μπόρεσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά και κατέρρευσε σε δεκαπέντε μήνες. Το Φεβρουάριο του 1973, το δολάριο αποτιμήθηκε και πάλι. Στο μεταξύ, οι έξι χώρες της ΕΟΚ είχαν υιοθετήσει την πολιτική του περιορισμού των διακυμάνσεων μεταξύ των ισοτιμιών των νομισμάτων τους, το λεγόμενο «φίδι στο τούνελ». Η Ελλάδα διατηρούσε σταθερή τη δραχμή ως προς το δολάριο, ακολουθώντας το στις υποτιμήσεις του. Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί για τη δραχμή την ουσιαστική απαρχή αυτού που αποκαλούμε το «καθεστώς της διολίσθησης».

Μετά την εγκατάλειψη του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, ακολούθησε η μεγάλη αύξηση των τιμών του πετρελαίου στο διάστημα Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 1974, κατά τη διάρκεια του αραβοϊσραηλινού πολέμου, καθώς και η αύξηση των τιμών των πρώτων υλών. Για την Ελλάδα, όμως, το σημαντικότερο γεγονός

ήταν η κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας, μετά τα γεγονότα στην Κύπρο, το καλοκαίρι του 1974.

Η πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας σηματοδότησε το τέλος του διχασμού που είχε δημιουργήσει ο εμφύλιος και την απελευθέρωση και χειραφέτηση κοινωνικών ομάδων που παρέμειναν καταπιεσμένες για τουλάχιστον ένα τέταρτο του αιώνα. Με τη μεταπολίτευση, βρήκαν διέξοδο οι κοινωνικές απαιτήσεις για ένα φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα, για αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου και για προσέγγιση στον τρόπο ζωής των αναπτυγμένων χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Παράλληλα, βρήκαν διέξοδο και οι απαιτήσεις των μεσαίων και χαμηλότερων εισοδηματικά ομάδων για ένα κράτος που θα έπαιζε ενεργά το ρόλο του προστάτη και του εγγυητή του βιοτικού επιπέδου τους. Οι κοινωνικές αυτές πιέσεις οδήγησαν γρήγορα σε αμφισβήτηση και τελικά σε κατάρρευση πολύ μεγάλου μέρους του θεσμικού οικοδομήματος που χαρακτήριζε την εικοσαετία πριν τη μεταπολίτευση.

Μετά από δημοψήφισμα, το πολίτευμα καθορίστηκε ως Προεδρευόμενη Δημοκρατία. Το 1974 ψηφίστηκε νέο σύνταγμα, που, στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο, μικρή μόνο σχέση είχε με το Σύνταγμα του 1952. Οι προτεραιότητες της δημοσιονομικής, εισοδηματικής, πιστωτικής και νομισματικής πολιτικής, ο ρόλος της ΓΣΕΕ και των συνδικάτων, όπως και ο χαρακτήρας και το εύρος της

κρατικής οικονομικής δραστηριότητας, άλλαξαν άρδην καθώς το ανταρχικό μεταπολεμικό πολιτικό καθεστώς μετατράπηκε σε ένα από τα πιο φιλελεύθερα καθεστώτα της Ευρώπης.

Η προσπάθεια αναδιανομής του εισοδήματος και του πλούτου και τη μεγάλη επέκταση της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας, αποτέλεσαν τα δύο κυρίαρχα στοιχεία της οικονομικής πολιτικής για τα πρώτα δέκα τουλάχιστον χρόνια μετά τη μεταπολίτευση, από το 1975 έως το 1985. Μετά το 1985, τα κυρίαρχα στοιχεία της οικονομικής πολιτικής καθορίστηκαν από την προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων που δημιούργησε η πολιτική της προηγούμενης δεκαετίας, καθώς και από τη μεγάλη αύξηση των εισοδηματικών ενισχύσεων από την ΕΟΚ. Η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ υπαγορεύθηκε από την ανάγκη θεσμικής διασφάλισης της ίδιας της μεταπολίτευσης, και έγινε πραγματικότητα χάρη στη διορατικότητα του Καραμανλή, που την προώθησε.

Ωστόσο, μετά το 1985, οι μεγάλες επιδοτήσεις από την Κοινότητα επέτρεψαν τη δημιουργία και συντήρηση μίας οικονομικής διάρθρωσης βασισμένης στον εύκολο πλουτισμό και την κατανάλωση, και συνέτειναν στην εξάλειψη των κινήτρων για παραγωγική οικονομική δραστηριότητα. Επίσης, συγκάλυψαν τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν, και επέτρεψαν την αναβολή των αναγκαίων προσαρμογών.

Τρεις είναι συνεπώς οι κύριοι άξονες γύρω από τους οποίους περιστράφηκε η οικονομική πολιτική της περιόδου 1975-1989. Η κοινωνική πίεση για αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου, η επικράτηση αντιλήψεων που συνέτειναν στη συνεχή, για μία δεκαετία τουλάχιστον, επέκταση της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας και, τέλος, η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Οι άξονες αυτοί επηρέασαν συγκεκριμένες επιλογές της οικονομικής πολιτικής, ενώ το πολιτικό σύστημα απέτυχε στο να προβλέψει τους κινδύνους που διαφαίνονταν και να τους αντιμετωπίσει έγκαιρα. Οι πολιτικοί ανταγωνισμοί για ένα αρκετά μεγάλο διάστημα επικεντρώθηκαν σε μία πλειοδοσία επέκτασης του ρόλου του κράτους και παροχών προς τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, που αύξησαν τα δημοσιονομικά ελλείμματα, μείωσαν τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, συντήρησαν τον υψηλό πληθωρισμό και ανέκυψαν τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης.

5.4 Η Ελληνική Οικονομία και η ΕΟΚ

Η είσοδος της Ελλάδος στην ΕΟΚ το 1981, παρά τα μεγάλα πολιτικά και εθνικά πλεονεκτήματα της, για μεγάλο διάστημα διευκόλυνε αντί να εμποδίσει τις δυσμενείς οικονομικές εξελίξεις. Με τη σημαντική μεταφορά πόρων προς την Ελλάδα κατέστη δυνατή η αύξηση της

ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης παρά την κατάρρευση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Έτσι, για ένα σχετικά μεγάλο διάστημα δεν συνειδητοποιήθηκε η προϊούσα επιδείνωση της οικονομικής μας κατάστασης.

Εκτός από σύντομες περιόδους κρίσης στο ισοζύγιο πληρωμών, όπως το 1985 και το 1990, το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών μπορούσε να χρηματοδοτηθεί άνετα, παρά τη σημαντική χειροτέρευση του εμπορικού ισοζυγίου. Ο τομέας των εμπορευσίμων, και κυρίως η βιομηχανία, υπέστη σημαντικά πλήγματα, όχι τόσο από την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, η οποία στο μεγαλύτερο βαθμό συντελέστηκε είτε πριν το 1981, είτε μετά το 1989, αλλά από την εκτόπιση του παραδοσιακά δημιουργούν οι άδηλες πληρωμές, επιτρέποντας αύξηση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης. Σε όλη σχεδόν τη δεκαετία του 1980, η ύπαρξη του ρυθμιστικού φόρου και άλλων μορφών μη δασμολογικής προστασίας, παρείχε σημαντική προστασία στην εγχώρια βιομηχανία.

Ωστόσο, η αύξηση της κατανάλωσης που επιφέρουν οι μεταβιβαστικές πληρωμές από το εξωτερικό πρέπει να κατανεμηθεί μεταξύ μη εμπορεύσιμων διεθνώς και εμπορεύσιμων αγαθών. Δεδομένου ότι η ζήτηση για μη εμπορεύσιμα μπορεί να ικανοποιηθεί μόνο από την εγχώρια παραγωγή, επέρχεται αύξηση της σχετικής τιμής τους και

εκτόπιση των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών, όπως τα βιομηχανικά, από την εγχώρια παραγωγή. Η διαδικασία αυτή που εκδηλώνεται μέσω μισθολογικών αυξήσεων που υπερβαίνουν την παραγωγικότητα, προκαλεί αναδιάρθρωση της παραγωγής υπέρ των μη εμπορεύσιμων αγαθών, που είναι περισσότερο εντάσεως εργασίας, και σε βάρος των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών, όπως τα βιομηχανικά.

Επίσης, οι μεταβιβάσεις από την ΕΟΚ έπαιξαν κρίσιμο ρόλο στη συνέχιση της διαδικασίας αύξησης της δημόσιας κατανάλωσης και διευκόλυναν την αναβολή των αναγκαίων δημοσιονομικών και διαρθρωτικών προσαρμογών.

5.5 Η Δραχμή και το Πρόγραμμα του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος

Την ίδια εποχή που στην Ελλάδα επικρατούσε το καθεστώς της διολίσθησης, οι χώρες της ΕΟΚ δημιουργούσαν το δικό τους νομισματικό καθεστώς, το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα. Το σύστημα αυτό, περιορίζοντας τις διακυμάνσεις των ισοτιμιών μεταξύ των ευρωπαϊκών νομισμάτων, οδηγούσε στο συντονισμό των νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών στην Κοινότητα, με βάση την αντιπληθωριστική πολιτική της Bundesbank, της Γερμανικής

Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας. Έτσι, αντιμετωπίστηκε σταδιακά το πρόβλημα του πληθωρισμού στις περισσότερες οικονομίες της Κοινότητας. Για τις χώρες της ΕΟΚ, σε αντίθεση με την Ελλάδα, η δεκαετία του 1980 υπήρξε περίοδος μείωσης του πληθωρισμού σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σε σημείο ώστε στα τέλη της δεκαετίας να αναβιώσει το ευρωπαϊκό όνειρο δημιουργίας ενός ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος.

Οι προσπάθειες αυτές βρήκαν την ελληνική οικονομία στη δίνη μίας ανεξέλεγκτης έκρηξης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, μετά την εγκατάλειψη του σταθεροποιητικού προγράμματος του 1986-1987. Το πρόγραμμα του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, με την έμφαση που έδινε στην προσπάθεια μείωσης των δημοσιονομικών ανισορροπιών και του πληθωρισμού, αποτελούσε για την Ελλάδα ένα υπόδειγμα του δρόμου που έπρεπε να ακολουθήσει προκειμένου να απεμπλακεί από τα αδιέξοδα του καθεστώτος της διολίσθησης. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα ήταν μία μεγάλη χαμένη ευκαιρία για την Ελλάδα.

5.6 Το Πρόγραμμα του Ενιαίου Νομίσματος

Παρά την ύπαρξη του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, οι έντονες τάσεις για πλήρη νομισματική ενοποίηση στην Κοινότητα οδήγησαν από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 στην υιοθέτηση του

προγράμματος του Ενιαίου Νομίσματος. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, τα εθνικά νομίσματα των χωρών της ΕΟΚ θα αντικαθίσταντο τελικά με ένα ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα.

Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος ανήκε στην Γαλλία, η οποία στις αρχές του 1988 με ένα υπόμνημα του Υπουργού Οικονομικών στους συναδέλφους του στην Κοινότητα πρότεινε την πορεία προς το ενιαίο νόμισμα. Η Ιταλία συμφώνησε αμέσως και πολύ γρήγορα συμφώνησε και η Γερμανία. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ανόβερου τον Ιούνιο του 1988 προέβλεψε τη δημιουργία μιας οκταμελούς επιτροπής, υπό την προεδρία του Jacques Delors, τότε Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία θα μελετούσε το θέμα. Η επιτροπή αυτή, τον Απρίλιο του 1989, υπέβαλε έκθεση στο συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών (ECOFIN) με την οποία πρότεινε μία πορεία δημιουργίας ενός ενιαίου νομίσματος σε δύο στάδια. Η Έκθεση Delors υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης, τον Ιούνιο του 1989. Ειδικότερα ακόμα αποφασίσθηκε η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων για τις χώρες που συμμετείχαν στο ΕΝΣ έως τον Ιούλιο του 1990, καθώς και η σύγκλιση Διακυβερνητικής Διάσκεψης, η οποία θα πρότεινε τις μετατροπές που έπρεπε να γίνουν στη Συνθήκη της Ρώμης.

Τα πλεονεκτήματα της πλήρους νομισματικής ενοποίησης έναντι του συστήματος σταθερών αλλά προσαρμόσιμων ισοτιμιών όπως το ΕΝΣ, θεωρήθηκαν ότι είναι πολλά. Πρώτον, η μείωση του κόστους των συναλλαγών ανάμεσα στις χώρες της Κοινότητας. Δεύτερον, η διασφάλιση κοινού ρυθμού πληθωρισμού, που εξαλείφει μεγάλο μέρος της νομισματικής αβεβαιότητας και τρίτον, η αύξηση του ειδικού βάρους της Κοινότητας στις διεθνείς νομισματικές διαπραγματεύσεις και στο διεθνές νομισματικό σύστημα.

Από την άλλη, το κυριότερο μειονέκτημα που προβλήθηκε, ήταν η απώλεια της, έστω και περιορισμένης, δυνατότητας μεταβολής της εξωτερικής ισοτιμίας που συνεπάγεται η πλήρης νομισματική ένωση. Υποστηρίχθηκε ότι αυτό συνεπάγεται σημαντικό κόστος, καθώς εξαλείφεται η δυνατότητα αντίδρασης της νομισματικής πολιτικής μιας χώρας σε ιδιότυπες διαρθρωτικές διαταραχές, δηλαδή σε διαταραχές που πλήττουν τη συγκεκριμένη χώρα, αλλά όχι και τις άλλες.

Ο πρώτος και κυριότερος λόγος υπέρ της πλήρους νομισματικής ένωσης, είναι η μείωση του κόστους των διακρατικών συναλλαγών. Οι οικονομίες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων είναι όλες εξαιρετικά ανοικτές οικονομίες, ιδίως αν τις συγκρίνει κανείς με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία και στις περισσότερες, πάνω από το 50% των διεθνών τους συναλλαγών είναι με άλλες χώρες της Κοινότητας. Υπάρχουν συνεπώς ισχυροί λόγοι για τη

μείωση του κόστους αυτών των συναλλαγών. Γιατί όμως αυτό δεν επιτυγχάνεται στο ΕΝΣ και πώς μπορεί να το επιτύχει η νομισματική ένωση;

Για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό χρειάζεται μια σύντομη περιήγηση στη θεωρία του χρήματος. Σε αντίθεση με πολλές άλλες αγορές, η αγορά χρήματος χαρακτηρίζεται από εξωτερικές οικονομίες και οικονομίας κλίμακας. Επιπλέον, σε πολλές ανταλλαγές υπάρχει ελλιπής και ασύμμετρη πληροφόρηση. Το χρήμα είναι ένας κοινωνικός θεσμός που αφενός περιορίζει τον αριθμό των συναλλαγών και εξαλείφει την ανάγκη για «διττή σύμπτωση επιθυμιών», και αφετέρου μετριάζει τα προβλήματα από την ατελή και ασύμμετρη πληροφόρηση σε σχέση με τη φερεγγυότητα των αντισυμβαλλομένων.

Για τους λόγους αυτούς από κοινωνική άποψη, το πιο αποτελεσματικό νομισματικό σύστημα είναι αυτό στο οποίο υπάρχει ένα μόνο νόμισμα. Ο λόγος είναι ότι με περισσότερα από ένα νομίσματα, αναπόφευκτα θα υπάρχουν συναλλαγές για να ανταλλάξουν αυτά τα νομίσματα μεταξύ τους. Στο βαθμό, λοιπόν, που κάθε συναλλαγή συνεπάγεται κάποιο κόστος, τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις, η κοινωνία δηλαδή, καταβάλλει κάποιο κόστος για την ανταλλαγή «άχρηστων» κομματιών χαρτιού, ή για τη μετατροπή διάφορων λογιστικών αξιών σε διαφορετική μονάδα μέτρησης.

Είναι γνωστό ότι οι αγορές που χαρακτηρίζονται από αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, εξωτερικές οικονομίες και ασύμμετρη πληροφόρηση, όταν αφεθούν ελεύθερες δεν καταλήγουν αναγκαστικά σε οικονομικά αποτελεσματικές καταστάσεις. Επιπλέον, σε αγορές όπως αυτή του χρήματος, υπάρχουν προβλήματα πολλαπλότητας ισορροπιών και αστάθειας, καθώς οι τύποι των νομισμάτων που καταλήγουν να χρησιμοποιούνται εξαρτώνται όχι τόσο από τα «ουσιαστικά» χαρακτηριστικά τους, όσο από τις προσδοκίες των συναλλασσομένων για τον τύπο του νομίσματος που αποδέχονται ως χρήμα οι υπόλοιποι συναλλασσόμενοι. Μπορεί συνεπώς να καταλήξουμε, με πολλαπλότητα νομισμάτων, και να έχουμε νομισματική αστάθεια, που προκαλείται από αυτόνομες μεταβολές στις προσδοκίες.

Στις εθνικές οικονομίες, αυτά τα προβλήματα πολλαπλών ισορροπιών και αστάθειας, συνήθως λύνονται από τις κυβερνήσεις, που δημιουργούν ένα φορέα, την Κεντρική Τράπεζα, η οποία εκδίδει ένα και μοναδικό νόμισμα και έτσι συντονίζει τις προσδοκίες των συναλλασσομένων. Η αποκλειστική χρήση αυτού του νομίσματος στις εσωτερικές συναλλαγές επιβάλλεται νομοθετικά. Στη διεθνή οικονομία όμως δεν υπάρχει αντίστοιχος υπερεθνικός φορέας που θα επιβάλλει τη χρήση ενός νομίσματος. Έτσι, η διεθνής οικονομία καταλήγει σε μια πληθώρα νομισμάτων, αν και συνήθως λίγα από αυτά είναι διεθνώς μετατρέψιμα

και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως διεθνείς μονάδες μέτρησης, ως μέσα πληρωμών και ως μέσα διακράτησης αξιών.

Αυτό που διαφοροποιεί την πλήρη νομισματική ένωση από ένα σύστημα σταθερών ισοτιμιών, είναι ότι η νομισματική ένωση απαιτεί πολύ μικρότερο αριθμό συναλλαγών από ένα σύστημα σαν το ΕΝΣ. Για παράδειγμα, με το ΕΝΣ κάποιος που θέλει να εισάγει γερμανικά αυτοκίνητα στην Ελλάδα, πρέπει να κάνει δύο τουλάχιστον συναλλαγές. Μία ανταλλαγή δραχμών με μάρκα, μέσω μιας εμπορικής τράπεζας και μία ανταλλαγή μάρκων με αυτοκίνητα. Με την πλήρη νομισματική ένωση ο αριθμός των συναλλαγών κόβεται στο μισό, καθώς το μόνο που απαιτείται είναι μία συναλλαγή ECU με αυτοκίνητα, ακριβώς όπως και για τον Γερμανό ή οποιονδήποτε άλλο έμπορο της Κοινότητας. Επίσης, με τη νομισματική ένωση δεν θα απαιτούνται συναλλαγματικές παρεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών των χωρών της Κοινότητας προκειμένου να διατηρήσουν σταθερές τις συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των κοινοτικών νομισμάτων, ούτε θα υπάρχει αβεβαιότητα για τη μελλοντική εξέλιξη των ισοτιμιών, κάτι που ενισχύει την κερδοσκοπία και αποσταθεροποιεί τα συστήματα σταθερών ισοτιμιών.

Στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Μία Αγορά, "Ένα Νόμισμα, που εκδόθηκε το 1990, οι οικονομολόγοι της υπολόγισαν ότι η ετήσια εξοικονόμηση πόρων από τη μείωση του αριθμού συναλλαγών

ισοδυναμεί με 0,5% περίπου του κοινοτικού ΑΕΠ. Για τις μικρότερες Δε και λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες, όπως η Ελλάδα, η εξοικονόμηση πόρων υπολογίσθηκε ότι ισοδυναμεί με το 1% του ΑΕΠ τους, περίπου, το χρόνο. Με βάση τις εκτιμήσεις αυτές, η δημιουργία ενός ενιαίου νομισματικού συστήματος συνεπάγεται σημαντική εξοικονόμηση πόρων. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη η μείωση της νομισματικής αβεβαιότητας που συνδέεται με μια κοινή νομισματική πολιτική, και μειωθεί το ασφάλιστρο κινδύνου στα επιτόκια, έστω και κατά μισή ποσοστιαία μονάδα, υπολογίσθηκε ότι το ετήσιο εισόδημα της Κοινότητας, μέσω των αυξημένων επενδύσεων θα μπορούσε να αυξηθεί μακροχρόνια κατά 5-10%. Δεδομένου ότι για την Ελλάδα η νομισματική (και φορολογική) αβεβαιότητα είναι σημαντική, το ασφάλιστρο κινδύνου στα επιτόκια είναι πολύ μεγαλύτερο. Κατά συνέπεια, με βάση τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής θα περίμενε κανείς τα οφέλη από τη μείωση της αβεβαιότητας να είναι πιο κοντά στο 10% του ΑΕΠ το χρόνο παρά στο 5%.

Ο δεύτερος λόγος που συνηγορεί υπέρ της νομισματικής ενοποίησης της Ευρώπης είναι η διασφάλιση ακόμη χαμηλότερου ρυθμού πληθωρισμού για τις περισσότερες χώρες της Κοινότητας. Η νομισματική ενοποίηση αναμένεται ότι θα ενισχύσει ακόμη περισσότερο τον αντιπληθωριστικό μηχανισμό του ΜΣΙ, καθώς στο δεύτερο και στο τρίτο

της στάδιο δεν θα υπάρχει δυνατότητα αναπροσαρμογής των ισοτιμιών, κάτι που δίνει κάποια νομισματική αυτονομία στις διάφορες χώρες και επιτρέπει διαφορές πληθωρισμού.

Το κυριότερο επιχείρημα κατά της μετάβασης από το ΜΣΙ, που επιτρέπει την περιοδική αναπροσαρμογή των ισοτιμιών, στην ΟΝΕ που δεν θα την επιτρέπει, είναι ότι λόγω των ιδιαιτεροτήτων των διαφόρων χωρών της Κοινότητας, υπάρχουν πιθανές διαρθρωτικές διαταραχές, η άριστη αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί την περιοδική τουλάχιστον αναπροσαρμογή της πραγματικής ισοτιμίας. Η απώλεια του μέσου της ονομαστικής υποτίμησης που συνεπάγεται η ΟΝΕ έναντι του ΕΝΣ είναι, σύμφωνα με την άποψη αυτή, σημαντικό μειονέκτημα.

Στα τέλη του 1991, μετά από τη Διακυβερνητική Διάσκεψη, υπογράφηκε στο Maastricht από όλα τα κράτη-μέλη η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Με βάση τη συνθήκη αυτή, πέραν του προγράμματος της Ενιαίας Αγοράς, τέθηκε ένα χρονοδιάγραμμα για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος.

Το χρονοδιάγραμμα προέβλεπε ότι έως την 1^η Ιανουαρίου του 1994 θα είχε ολοκληρωθεί η ενιαία αγορά και όλα τα εθνικά κοινοβούλια θα είχαν επικυρώσει τη συνθήκη. Επίσης προέβλεπε την απαγόρευση της νομισματικής χρηματοδότησης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, την άρση όλων των περιορισμών στην κίνηση κεφαλαίων και την

προετοιμασία για συμμετοχή στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος και την ανεξαρτητοποίηση των κεντρικών τραπεζών. Με αυτές τις προϋποθέσεις θα άρχιζε το δεύτερο στάδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ONE). Προέβλεπε επίσης την υιοθέτηση στόχων για τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων κάτω από το 3% του ΑΕΠ, του δημόσιου χρέους κάτω από το 60% του ΑΕΠ και του πληθωρισμού και των ονομαστικών επιτοκίων κοντά στο μέσο όρο των χωρών με το χαμηλότερο πληθωρισμό. Η επίτευξη αυτών των στόχων υιοθετήθηκε ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή μιας χώρας στο τρίτο στάδιο της ONE. Το τρίτο αυτό στάδιο θα άρχιζε όταν η πλειοψηφία των κρατών-μελών πληρούσαν τα κριτήρια συμμετοχής στο ενιαίο νόμισμα. Μία πρώτη αποτίμηση προβλεπόταν για το Δεκέμβριο του 1996, ενώ σε κάθε περίπτωση το τρίτο στάδιο θα άρχιζε το αργότερο την 1^η Ιανουαρίου 1999.

Από τα μέσα του 1990, με την πλήρη σχεδόν κατάργηση των συναλλαγματικών περιορισμών, ο ΜΣΙ κατέστη πιο ευάλωτος. Ωστόσο, δεν υπήρχε λόγος να διαλυθεί σχεδόν, όπως έγινε μεταξύ Σεπτεμβρίου 1992 και Αυγούστου 1993, αν δεν υπήρχε η σύμπτωση μιας σειράς από δυσμενείς διαταραχές και παραγόντων που αδρανοποίησαν τους

αμυντικούς του μηχανισμού, όπως το μηχανισμό συντονισμού των μακροοικονομικών πολιτικών και της αναδιάταξης των ισοτιμιών.

Οι δυσμενείς παράγοντες ήταν οι εξής: Πρώτον, η Γερμανική ενοποίηση που μετέτρεψε τη Γερμανία από καθαρό δανειστή σε καθαρό δανειζόμενο στην παγκόσμια οικονομία. Η προσπάθεια αντιμετώπισης των πιέσεων στο γερμανικό πληθωρισμό και το ισοζύγιο πληρωμών μέσω της νομισματικής πολιτικής (υψηλά επιτόκια) προκάλεσε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 τάσεις ανατίμησης του μάρκου, κατά τον ίδιο τρόπο που το μείγμα πολιτικής του Reagan είχε προκαλέσει ανατίμηση του δολαρίου μετά το 1981. Δεύτερον, το 1992, λόγω των εκλογών και της ύφεσης στις ΗΠΑ η νομισματική πολιτική ήταν περισσότερο χαλαρή, και το δολάριο εισερχόταν σε μια δίνη υποτίμησης που, όπως αναφέραμε παραπάνω, αύξησε σημαντικά τις πιέσεις στο ΜΣΙ. Τρίτον, υπήρχε το πρόβλημα της πολιτικής κρίσης στην Ιταλία που, σε συνδυασμό με το πρόβλημα των δημοσιονομικών της ελλειμμάτων και τη σχεδόν ανεξέλεγκτη αύξηση του δημόσιου χρέους της, προκάλεσε κρίση εμπιστοσύνης και κερδοσκοπικές πιέσεις στη λιρέτα. Τέταρτον, το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στη Δανία για την επικύρωση της συνθήκης του Maastricht, η προοπτική του Γαλλικού δημοψηφίσματος και η αμφιλεγόμενη στάση των πολιτικών στη Μ. Βρετανία, προκάλεσαν

γενικότερη κρίση εμπιστοσύνης στο σύστημα και στη διαδικασία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες όχι μόνο δημιούργησαν φοβερές πιέσεις στις ισοτιμίες, αλλά και αχρήστευσαν τους παραδοσιακούς μηχανισμούς εκτόνωσης της πίεσης στο ΜΣΙ. Το πρόβλημα της Γερμανίας δεν ήταν απλώς πρόβλημα επεκτατικής δημοσιονομικής και αυστηρής νομισματικής πολιτικής, αλλά σημαντικό διαρθρωτικό και εθνικό πρόβλημα. Η αξιοπιστία της Bundesbank αναφορικά με τον πληθωρισμό ήρθε σε σύγκρουση με το εθνικό όραμα της ενοποίησης. Η κρίση ακυβερνησίας στην Ιταλία, με την κυβέρνηση Amato να κάνει φιλότιμες, αλλά λίγες και καθυστερημένες προσπάθειες, δεν φαινόταν να λύνεται γρήγορα. Η προοπτική του Γαλλικού δημοψηφίσματος δεν επέτρεψε επαρκή και οργανωμένη αναδιάταξη ισοτιμιών, ώστε να εκτονωθεί έγκαιρα και αποτελεσματικά η κρίση. Η Αγγλική κυβέρνηση δεν άντεξε το πολιτικό κόστος μιας ανόδου των επιτοκίων που θα έδινε αξιοπιστία στις διακηρύξεις της για σταθερή στερλίνα. Συνεπώς, ούτε ο συντονισμός των πολιτικών ήταν δυνατός, ούτε μία καταπραϋντική αναδιάταξη ισοτιμιών. Η αξιοπιστία του ΜΣΙ τέθηκε εν αμφιβόλω, και το σύστημα δεν άντεξε. Τόσο η λιρέτα όσο και η στερλίνα έπαψαν να μετέχουν στον ΜΣΙ. Μετά από ένα χρόνο αναδιατάξεων και περιοδικών κρίσεων, στα τέλη Ιουλίου του 1993 και μετά από νέες πιέσεις στις ισοτιμίες των

ασθενέστερων νομισμάτων, αποφασίστηκε η διεύρυνση των περιθωρίων διακύμανσης στο 15% ώστε να εκτονωθούν οι πιέσεις. Έκτοτε, οι πιέσεις εκτονώθηκαν, και η διαδικασία της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης προχωρεί χωρίς μεγάλες συναλλαγματικές κρίσεις.

Το Δεκέμβριο του 1995, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης, αποφασίστηκε το όνομα «εύρω» για το ενιαίο νόμισμα, καθώς και το χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή του. Εν όψει της αδυναμίας της πλειοψηφίας των χωρών να ικανοποιήσουν τα δημοσιονομικά κριτήρια της συνθήκης του Maastricht, 10 αποφάσεις για το ποιες χώρες θα συμμετάσχουν, ανεβλήθησαν για το 1998. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Μαδρίτης αποφάσισε ότι οι ισοτιμίες του εύρω με τα νομίσματα που θα συμμετάσχουν θα ορισθούν στις αρχές του 1999 και δεν θα μπορούν να μεταβληθούν. Το αργότερο την 1^η Ιανουαρίου του 2002 θα αρχίσει η απόσυρση των εθνικών νομισμάτων, η οποία θα ολοκληρωθεί εντός έξι μηνών. Το αργότερο την 1^η Ιουλίου του 2002 προβλέπεται ότι το εύρω θα είναι το μοναδικό νόμισμα σε όλες χώρες συμμετάσχουν στην ΟΝΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΝΤΙΟ ΔΡΑΧΜΗ, ΚΑΛΗΜΕΡΑ ΕΥΡΩ,

6.1 Σάββατο, 2 Μαΐου 1998 γεννιέται το....ΕΥΡΩ

Οι αποφάσεις του έκτακτου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το Σάββατο, 2 Μαΐου, για την εγκαθίδρυση του ενιαίου νομίσματος με την επιλογή των χωρών που πληρούν τα κριτήρια σύγκλισης έχουν ιστορικά, συμβολική σημασία αλλά όχι πλέον και ουσιαστική σημασία. Και τούτο γιατί είναι ήδη βέβαιο ότι έντεκα χώρες μέλη (όλες εκτός Βρετανίας, Δανίας, Σουηδίας και Ελλάδας) πληρούν τα κριτήρια σύγκλισης και συνεπώς θα προχωρήσουν στη δημιουργία του ενιαίου νομίσματος (ευρώ) και στην ολοκλήρωση της διαδικασίας εγκαθίδρυσης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ONE) από τη 1.1.1999. Η Ευρώπη αναλαμβάνει επομένως την περισσότερο σημαντικά και ταυτόχρονα ριψοκίνδυνη προσπάθεια για την προώθηση της οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης. Γιατί δεν θα πρέπει να διαφεύγει ότι το σχέδιο εγκαθίδρυσης της ONE είναι πρωτίστως ένα πολιτικό σχέδιο για την εμβάθυνση της ενοποίησης προς την ομοσπονδιακή κατεύθυνση. Δυστυχώς όλες οι άλλες προσπάθειες που έχουν αναληφθεί μέχρι σήμερα για την προώθηση της πολιτικής ενοποίησης δεν απέδωσαν ιδιαίτερα σημαντικά αποτελέσματα. Σε μεγάλο βαθμό, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξακολουθεί να είναι ένας οικονομικός γίγαντας και πολιτικός νάνος. Γερμανία και Γαλλία που πρωταγωνιστούν για την υλοποίηση της ONE πράττουν αυτό για πολιτικούς κυρίως λόγους να εμπεδώσουν τις συνθήκες για την πολιτική ένωση παράλληλα με τη δημιουργία των προϋποθέσεων για

σταθερή οικονομική ανάπτυξη στην Ευρώπη. Βεβαίως οι δύο χώρες έχουν εντελώς διαφορετικές αντιλήψεις για το περιεχόμενο της ευρωπαϊκής πολιτικής ένωσης.

Η συζήτηση επομένως και οι προβληματισμοί για το ενιαίο νόμισμα μεταφέρονται τώρα στη βιωσιμότητα του σχεδίου και στις πολιτικές του προεκτάσεις. Η άποψη είναι ότι βιώσιμη νομισματική ένωση δεν υπήρξε ποτέ έξω από τα όρια ενιαίου κρατικού μορφώματος (με οριακές εξαιρέσεις). Επομένως αναμένεται ότι το ενιαίο νόμισμα θα οδηγήσει στις προϋποθέσεις και δυναμική για την οικοδόμηση πολιτικού συστήματος στην Ευρώπη. Το γεγονός ότι το θεσμικό σύστημα της ΟΝΕ όπως αποτυπώνεται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Μάαστριχτ) έχει έντονα ομοσπονδιακό χαρακτήρα, εκτιμάται ότι δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη δυναμικής που μπορεί να οδηγήσει προς την κατεύθυνση της πολιτικής συγκρότησης σε καινοτόμες ομοσπονδιακές βάσεις.

Το πλέον άμεσο και συναφές πρόβλημα που ωστόσο τίθεται είναι η απουσία πολιτικού πλαισίου (διακυβέρνησης) μέσα στο οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει η ΟΝΕ. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είναι θεσμός, με τη δική της ξεχωριστή νομική προσωπικότητα που απολαμβάνει πλήρη ανεξαρτησία στη διαμόρφωση της νομισματικής πολιτικής. Το πολιτικό όμως πλαίσιο το οποίο θα καθόριζε τις βασικές παραμέτρους της μακροοικονομικής πολιτικής και θα νομιμοποιούσε τη λειτουργία και επιλογές της Τράπεζας απουσιάζει. Όπως απουσιάζει επίσης και ο δημοκρατικός έλεγχος πάνω στην Τράπεζα. Το θέμα δεν είναι ασήμαντο. Η ΕΚΤ μπορεί να βρεθεί σε κυκεώνα συγκρούσεων και να εισπράξει τη δυσφορία ή και οργή του εκλογικού σώματος, εάν δεν περιχαρακωθεί με πολιτική εξουσία δημοκρατικά νομιμοποιημένη. Η

Γαλλία από την πλευρά της είχε προτείνει τη σύσταση της οικουμενικής κυβέρνησης, πρόταση που κατέληξε στη σύσταση του άτυπου Συμβουλίου «Ευρώ Χ» με ασαφή ρόλο και λειτουργίες. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει το θεσμικό και δημοκρατικό έλλειμμα μέσα στο οποίο καλείται να λειτουργήσει το ενιαίο νόμισμα. Εάν το έλλειμμα αυτό δεν καλυφθεί, τότε θα υπάρξουν προβλήματα. Η κάλυψη του θεσμικού ελλείμματος έχει ωστόσο και την πρόσθετη διάσταση που συνδέεται με τη νέα διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η διεύρυνση είναι το άλλο μείζον γεγονός που επιβάλλει τη θεσμική αναβάθμιση. Έτσι οι συζητήσεις για μια νέα Διακυβερνητική Διάσκεψη (ΔΔ) που θα επιχειρήσει το έργο αυτό έχουν ήδη ξεκινήσει. Βέλγιο, Ιταλία, Γαλλία, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή πιέζουν προς την κατεύθυνση αυτή. Ανεξάρτητα από το χρόνο σύγκλησης της νέας ΔΔ, η θεσμική πολιτική συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με υπόθεση εργασίας ότι υλοποιούνται η ΟΝΕ και η διεύρυνση έχει σαφώς αρχίσει να διαγράφεται στον ορίζοντα. Θα είναι η Ευρώπη του εσωτερικού σκληρού πυρήνα (hard core Europe) που θα οικοδομηθεί με επίκεντρο την ΟΝΕ. Η εγκαθίδρυση της πλήρους ΟΝΕ θα έχει δύο ακόμη μακρο-συνέπειες θα θέσει σε κίνηση τη διαδικασία για τη ριζική αναδιάρθρωση της ευρωπαϊκής οικονομίας, αναδιάρθρωση που έχει καθυστερήσει επικίνδυνα, θα οδηγήσει σε επαναδιάταξη των σχέσεων, ιδιαίτερα στο νομισματικό τομέα, ανάμεσα στην ΕΕ και τις ΗΠΑ. Πρόσφατα μελέτη από τους καθηγητές R. Portes και H. Reys εκτιμά ότι το ευρώ πολύ σύντομα θα εκτοπίσει το δολάριο ως βασικό μέσο των διεθνών συναλλαγών και αποθεματικό νόμισμα με αρνητικές συνέπειες για την ευημερία των ΗΠΑ και αντίστοιχα θετικές για την Ε.Ε.

Οι συνέπειες των εξελίξεων αυτών για την Ελλάδα είναι προφανείς προκειμένου να διασφαλίσει τη συμμετοχή της στον εσωτερικό πυρήνα που θα συγκρατήσει το πολιτικό κέντρο λήψης αποφάσεων, η Ελλάδα θα πρέπει να συμμετάσχει στο ενιαίο νόμισμα / ευρώ με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την αναδιάρθρωση της οικονομίας της και ιδιαίτερα του οικονομικού ρόλου του κράτους. Αυτό που φαίνεται να μην έχει κατανοηθεί πλήρως από το κοινωνικό σώμα (γιατί ίσως δεν έχει εξηγηθεί επαρκώς) είναι ότι η ενδεχόμενη αδυναμία συμμετοχής της χώρας στο ενιαίο νόμισμα (από το 2001) θέτει την Ελλάδα έξω από το πολιτικό κέντρο, έξω από το υπό διαμόρφωση πολιτικό σύστημα της Ένωσης. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι οικονομικές επιπτώσεις δεν θα είναι σημαντικές από το ενδεχόμενο της μη συμμετοχής. Θα είναι (αν και τα γενικότερα οικονομικά οφέλη από το ενιαίο νόμισμα αμφισβητούνται). Αλλά οι ευρύτερες πολιτικές συνέπειες σ' ένα ραγδαίο μεταβαλλόμενο ευρωπαϊκό περιβάλλον θα είναι ολέθριες στο μέτρο που θα σηματοδοτούν τη διολίσθηση της χώρας, στο περιθώριο της ΕΕ. Όπως σωστά γράφει ο Δ. Παπαδημητρόπουλος, αν η Ελλάδα βρισκόταν κάπου στη Δυτ.Ευρώπη δεν θα υπήρχε κανένας, ίσως λόγος να βιαστούμε και να νοιαζόμαστε για την ΟΝΕ. Με την Ελλάδα να βρίσκεται εκεί που βρίσκεται, γεωγραφικά, οικονομικά, πολιτιστικά, η συμμετοχή ή όχι στην ΟΝΕ αποκτά για δέκα μόνον εκατομμύρια ανθρώπους διαστάσεις ιστορικής σημασίας, αντίστοιχες του σχίσματος των δύο Εκκλησιών. Υπογραμμίζοντας τη σημασία της γρήγορης εισόδου στο ενιαίο νόμισμα δεν σημαίνει ότι παραγνωρίζονται ούτε οι δυσκολίες ούτε οι εγγενείς αδυναμίες και ανισορροπίες του συστήματος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης που εγκαθιδρύεται (απουσία ισχυρού προϋπολογισμού, αναδιανεμητικών πολιτικών κ.λ.π.). Αλλά οι οποιεσδήποτε διορθώσεις

των ανισορροπιών δεν μπορούν να γίνουν παρά μόνο με τη συμμετοχή της χώρας στις σχετικές διαδικασίες.

6.2 Η μάχη της δραχμής

Το περιθώριο των 18 μηνών που η Ευρωπαϊκή Ένωση έδωσε στην ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να ολοκληρώσει τις απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές, ώστε η οικονομία να μπει σε πορεία ικανοποίησης των όρων του Μάαστριχτ, είναι ομολογουμένως μικρό. Η δέσμευση που ανέλαβε η Αθήνα απαιτεί ταχύτητα στη λήψη και την υλοποίηση των σχετικών αποφάσεων, ωστόσο, διαφορετικοί είναι οι λόγοι που επιβάλλουν την ιδιαίτερη σπουδή που επιδεικνύει η κυβέρνηση τις τελευταίες εβδομάδες, για να προωθήσει την εξυγίανση των ΔΕΚΟ και τις αποκρατικοποιήσεις ιδιαίτερος τραπεζών.

Ο πρώτος λόγος είναι ότι η κυβέρνηση επιθυμεί να τελειώνει το συντομότερο με τα σχετικά μέτρα που γνωρίζει ότι θίγουν κεκτημένα και προκαλούν αντιδράσεις, ελπίζοντας σε περίοδο ύφεσης έως τις δημοτικές εκλογές, κατ' αρχάς, και σε θετική συμπεριφορά της οικονομίας, πριν από τις βουλευτικές εκλογές του 2000, εν συνεχεία. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι η κυβέρνηση επιθυμεί σφόδρα να υπάρχει και η Ελλάδα στο κείμενο που θα υιοθετήσουν οι ηγέτες των 15 χωρών μελών, σχετικά με την ένταξη των εθνικών νομισμάτων στο ευρώ.

Η βασική επιδίωξη του πρωθυπουργού, καθώς και του υπουργού Εθνικής Οικονομίας κ.Γιάννου Παπαντωνίου, είναι η αναφορά στην Ελλάδα να διατυπώνεται έτσι, ώστε να καταδεικνύει – ερμηνευόμενη αξιόπιστα- ότι το επόμενο νόμισμα που αναμένεται να ενταχθεί στο ευρώ είναι η δραχμή, καθώς η ελληνική οικονομία βρίσκεται πλέον στο σωστό δρόμο. Αν υπάρξει τέτοια αναφορά, ο Κώστας Σημίτης πιστεύει

ότι όχι μόνον θα αλλάξει το κλίμα υπέρ της κυβέρνησης στην Ελλάδα, αλλά και ότι θα είναι σε θέση στο εξής να αντιμετωπίζει ευκολότερα και πολύ πιο αποτελεσματικά τους αντι-εκσυγχρονιστές, μέσα και έξω από το ΠΑΣΟΚ. Άλλωστε είναι γνωστό ότι, κατά τον πρωθυπουργό, η συμμετοχή της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση (ΟΝΕ) έχει σημασία ανάλογη με εκείνη της ένταξης στην ΕΟΚ το 1981.

6.3 Η ελληνική οικονομία μας εντυπωσιάζει

«Η ελληνική οικονομία παρακολουθεί τους ρυθμούς της σύγκλισης, και αυτό μας εντυπωσιάζει εδώ στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή...» Αυτό δήλωσε στον Οικονομικό Ταχυδρόμο, ο κ. Νικολάους Βάντερ Πια, εκπρόσωπος Τύπου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και έμπειρος τεχνοκράτης. Κατά την άποψη του συνομιλητή μας, η ελληνική κυβέρνηση κάνει σημαντικά βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση, και κατά πάσα πιθανότητα το 2002 η Ελλάδα θα είναι στο ραντεβού της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). «Το σχόλιο για την ελληνική οικονομία στην Ευρωπαϊκή επιτροπή είναι θετικά, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα απέχει αρκετά από τα βασικά κριτήρια της σύγκλισης» τονίζει ο εκπρόσωπος Τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του προέδρου της κ. Ζάκ Σαντέρ. Παρ'όλα αυτά, ο κ. Βαν ντερ Πια απορρίπτει το ενδεχόμενο η Ελλάδα για πολιτικούς λόγους να μπει πιο νωρίς στην ΟΝΕ. «Ένα παρόμοιο σενάριο είναι απίθανο» αναφέρει ο κοινοτικός εκπρόσωπος Τύπου και προσθέτει ότι μια τέτοια εξέλιξη θα δημιουργούσε κακό προηγούμενο...

Την ίδια άποψη εξάλλου συμμερίζονται και άλλοι κοινοτικοί αξιωματούχοι που παρατηρούν ότι «η Ελλάδα δεν έχει πλέον κανένα απολύτως περιθώριο αν θέλει να μη μείνει εκτός ΟΝΕ. Πάντως, οι ίδιοι

κύκλοι μας υπογράμμισαν ότι οι αξιολογήσεις της Moody's για την ελληνική οικονομία είναι υπερβολικές ως προς την απαισιοδοξία τους και επηρεασμένες από τις γενικότερες διεθνείς οικονομικές εξελίξεις. Αναγνωρίζουν όμως οι κοινοτικοί αξιωματούχοι ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν αξιοποιεί όπως θα έπρεπε τα αναπτυξιακά προγράμματα της Ένωσης και δεν κάνει σχεδόν τίποτε στο επίπεδο της πληροφόρησης της κοινής γνώμης για την ΟΝΕ.

6.4 Ηχηρό ράπισμα στην οικονομική πολιτική

Η ανακοίνωση από το διεθνή οίκο αξιολόγησης Moody's της πρόθεσής του για υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας μας αποτελεί στην ουσία ηχηρό ράπισμα στην εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική. Διότι, μάλλον, οι αξιολογητές της αισθάνθηκαν να μη δικαιώθηκαν στα περισσότερα στοιχεία, ή τις προσδοκίες στις οποίες στήριζαν την προηγούμενη αναβάθμιση της χώρας μας, τον Δεκέμβριο του 1996 και τον Ιανουάριο του 1997. Από την άλλη, δικαιώνεται, μια ακόμη φορά, και ο Οικονομικός Ταχυδρόμος, ο οποίος ακαταπαύστως επεσήμαινε ότι πρέπει να προχωρήσουν γρήγορα οι διαρθρωτικές αλλαγές στην ελληνική οικονομία και ιδιαίτερα η υλοποίηση των δύο σημαντικών νόμων 2414/96 και 2469/97, τους οποίους, όπως φαίνεται, είχε λάβει σοβαρά υπόψη η Moody's κατά την προηγούμενη ευμενή αξιολόγησή της. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η σημαντική καθυστέρηση στην υλοποίηση των νόμων αυτών (είχε αντιληφθεί η δέσμευση για υλοποίηση του πρώτου νόμου, μάλιστα, έως το τέλος του 1996), στην προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων, και ειδικά εκείνων τις οποίες είχε υποσχεθεί η κυβέρνηση ότι θα πραγματοποιούνταν μάλιστα το ..1997, στον εξορθολογισμό των δημόσιων δαπανών, στην αποτροπή υπερβάσεων ως

προς τις αυξήσεις των αμοιβών, κυρίως στο δημόσιο τομέα, είναι οι κυριότεροι παράγοντες που μας έκαψαν, στην κυριολεξία, κατά την αξιολόγηση της οικονομικής πολιτικής.

6.5 Πότε , πώς και γιατί πρέπει να «κλειδωθεί» η δραχμή

Τον Απρίλιο του 1998, όταν δηλαδή αξιολογηθούν οι οικονομίες των 15 με τα κριτήρια του Μάαστριχτ και διαμορφωθεί η λεγόμενη πρώτη ταχύτητα, τότε θα καθορισθούν και οι ισοτιμίες των νομισμάτων με το Ευρώ. Σχετική απόφαση πήρε τον περασμένο μήνα το Συμβούλιο Ecofin με το σκεπτικό να αποφευχθεί πολιτική βλάβη στην Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση και, φυσικά, να αποτραπεί κάποια κερδοσκοπική επίθεση στις ευρωπαϊκές χρηματαγορές.

Η Ελλάδα, ως γνωστόν δεν θα περιλαμβάνεται στην «πρώτη ταχύτητα». Φιλοδοξεί, όμως, να κερδίσει κατά την αξιολόγηση την ένταξή της στην γ' φάση της ΟΝΕ, μόλις καλύψει τα κριτήρια του Μάαστριχτ. Δηλαδή, φιλοδοξεί να «κλειδώσει» το Ευρώ...κάτι που προϋποθέτει φυσικά ότι μέχρι τον Απρίλιο θα έχουν σημειωθεί σημαντικές θετικές εξελίξεις στην οικονομία, ώστε να πεισθεί το Συμβούλιο Κορυφής ότι η χώρα θα είναι εγκαίρως έτοιμη για τη συμμετοχή στο Ευρώ το 2001. Πρόκειται για έναν στόχο οικονομικό και ταυτόχρονα πολιτικό.

Εάν η Ελλάδα κερδίσει τη συμμετοχή, πρώτον θα αυξήσει το διεθνές κύρος της και θα αποθαρρύνει τους κερδοσκόπους της αγοράς, και δεύτερον, δεν θα έχει την πολιτική πίεση των Βρυξελλών, του ΔΝΤ και του ΟΟΣΑ μπροστά σε κάθε της κίνηση.

Συνεπώς, ο κ.Σημίτης πρέπει μέσα σε 8 μήνες να κάνει άλματα προς τη σύγκλιση, έχοντας, δυστυχώς, ανοιχτά μέτωπα, εθνικά-κοινωνικά-

οικονομικά. Στην ουσία πρόκειται για την υλοποίηση του εκσυγχρονισμού του κράτους στις συνθήκες που επιβάλλει η πορεία προς το Μάαστριχτ.

6.6 Το κοινοτικό κεκτημένο και οι υποψήφιες για ένταξη χώρες

Κατά την τελευταία διεύρυνση, τα νέα μέλη (Αυστρία, Σουηδία, Φινλανδία) ως χώρες συμμετέχουσες στον ΕΟΧ (Ενιαίος Οικονομικός Χώρος) και χάρη στον υψηλό βαθμό ανάπτυξης των οικονομιών τους, είχαν υιοθετήσει μεγάλο μέρος του κοινοτικού κεκτημένου.

Η διαπίστωση αυτή δεν ισχύει σήμερα για τις υποψήφιες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες υστερούν σημαντικά και θα χρειασθεί να καταβάλουν σημαντικές προσπάθειες προσαρμογής.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στην "Agenda 2000" σχετικά με τη διεύρυνση, περιγράφει τον βαθμό προόδου κάθε υποψήφιας χώρας με βάση τους εξής δείκτες του κοινοτικού κεκτημένου : α) τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην εκάστοτε ευρωπαϊκή συμφωνία και ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν το δικαίωμα εγκατάστασης, την εθνική μεταχείριση, την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, την πνευματική ιδιοκτησία και τις δημόσιες συμβάσεις, β) τον βαθμό ενσωμάτωσης στην εθνική νομοθεσία και ουσιαστικής εφαρμογής των μέτρων που προβλέπονται στη Λευκή Βίβλο (ενιαία αγορά) με έμφαση σε ορισμένους καθοριστικούς τομείς, όπως της φορολογίας, των τραπεζών κλ.π. γ) τη σταδιακή ενσωμάτωση και εφαρμογή των υπολοίπων στοιχείων του κεκτημένου (γεωργία, περιβάλλον, ενέργεια,

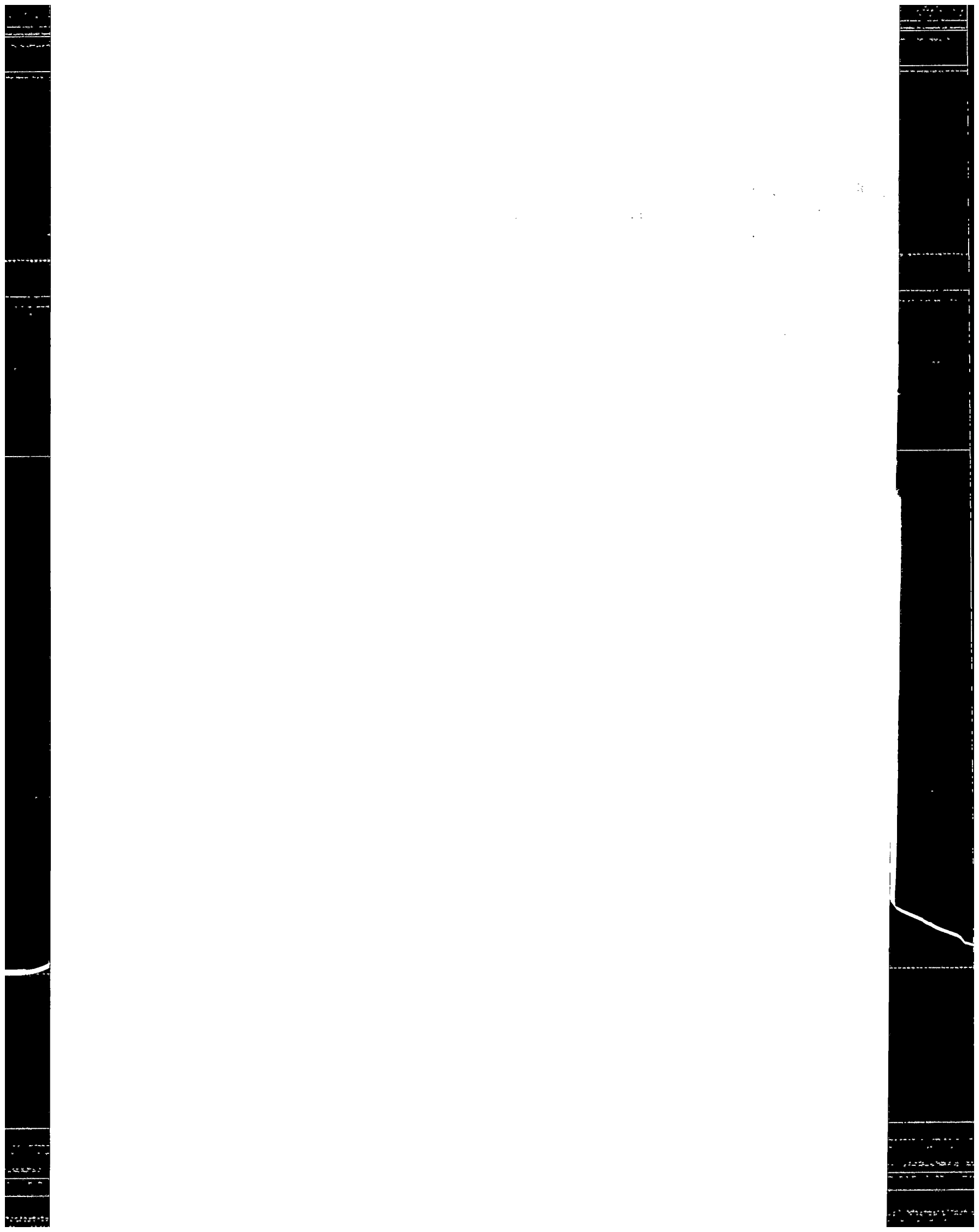
βιομηχανία, τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, κοινωνικές υποθέσεις, τελωνεία, δικαιοσύνη, εσωτερικές υποθέσεις).

Οι επιτροπές φιλικού διακανονισμού καταναλωτικών διαφορών, που προβλέπονται από τις διατάξεις περί προστασίας των καταναλωτών, θα ασκούν και καθήκοντα «Ευρωπαϊκων παρατηρητήριων» δηλαδή θα ασχολούνται με την παρακολούθηση της εισαγωγής του ευρώ, της νομιμότητας των συναλλαγών, της διαφάνειας των πρακτικών των επαγγελματιών και γενικότερα θα συνδράμουν τους πολίτες σε θέματα μετάβασης στο ευρώ. Ενώ για το ποιος φορέας θα λαμβάνει τις αποφάσεις για την κοπή, κυκλοφορία και απόσυρση των νομισμάτων ευρώ, στο νέο περιβάλλον ΟΝΕ, ο κ Γκαργκάνας διευκρινίζει: Με βάση το άρθρο 106 (πρώην 105^A) της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει το αποκλειστικό προνόμιο να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων μέσα στη ζώνη του ευρώ.

Με την άδεια της ΕΚΤ, τραπεζογραμμάτια μπορεί να εκδίδουν και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες, συμπεριλαμβανομένης βέβαια και της δικής μας Τράπεζας της Ελλάδος.

6.7 Δέσμευση για προδιαγραφές, ελευθερία στις απεικονίσεις

Όσον αφορά τα κέρματα, αυτά εκδίδονται από τα κράτη μέλη, συνήθως με αρμοδιότητα των υπουργείων Οικονομικών: όμως η ποσότητα των κερμάτων που θα παραχθεί τελεί υπό την έγκριση της ΕΚΤ. Το Συμβούλιο Ecofin έχει θεσπίσει κανονισμούς για την πλήρη εναρμόνιση των κερμάτων ευρώ, που θα χρησιμοποιούνται στις

συναλλαγές στις χώρες της ζώνης ευρώ, όσον αφορά τις ονομαστικές αξίες και τις τεχνικές προδιαγραφές.

Κάθε κράτος μέλος όμως καθορίζει τις παραστάσεις για μία από τις δύο όψεις των κερμάτων, την «εθνική όψη».

Για παράδειγμα τα κέρματα ευρώ που παράγει το Νομισματοκοπείο μας διαφέρουν από τα κέρματα των άλλων κρατών μελών της ζώνης του ευρώ, στο μέτρο που φέρουν εθνική όψη εμπνευσμένη από την ιστορία μας. Θα μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν για πληρωμές σε όλες τις χώρες της ζώνης ευρώ.

Τέλος, ακόμη και για τα συλλεκτικά νομίσματα και μετάλλια επιχειρείται κάποια εναρμόνιση μεταξύ των κρατών μελών της ζώνης ευρώ με πρόσφατη Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Ενδεχομένως το κόστος παραγωγής των κερμάτων με τη μικρότερη αξία, δηλαδή 1 και 2 λεπτών, να διαμορφώνεται λίγο υψηλότερα από 1 και 2 λεπτά αντίστοιχα, λόγω σχετικού υψηλού κόστους της πρώτης ύλης.

Βασικό ρόλο στην απόσυρση της δραχμής θα παίξουν οι τράπεζες που μετά το τέλος του 2001 δεν θα πρέπει να διαθέτουν δραχμικά χαρτονομίσματα και κέρματα στο κοινό από τα ταμεία τους, ενώ θα πρέπει να προσπαθήσουν να προσαρμόσουν κατάλληλα τα ΑΜΤ's το ταχύτερο δυνατό, ώστε αυτά να τροφοδοτούν το κοινό με χαρτονομίσματα ευρώ, ιδιαίτερα μικρής, ονομαστικής αξίας από την 1^η Ιανουαρίου 2002. Έχει μέχρι στιγμής αποφασιστεί ότι μετά τις 28 Φεβρουαρίου 2002, η Τράπεζα της Ελλάδος θα ανταλλάσσει με ευρώ χωρίς επιβάρυνση τυχόν εναπομείναντα δραχμικά χαρτονομίσματα για 10 χρόνια και δραχμικά κέρματα για 2 χρόνια.

Αν οι στρογγυλοποιήσεις στις τιμές των προϊόντων θα επηρεάσουν τον πληθωρισμό; Ο κ.Γκαργκάνας επισημαίνει: «Οι δυνάμεις του ανταγωνισμού, μεταξύ των επιχειρήσεων θα εξασφαλίσουν ότι καμία επιχείρηση δεν θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει τη μετατροπή στο ευρώ ως πρόφαση για να αυξήσει κατά μέσο όρο τις τιμές της σε ευρώ (πάνω από το σε ευρώ ισότιμο των δραχμικών τιμών που επικρατούσαν πριν τη μετατροπή).

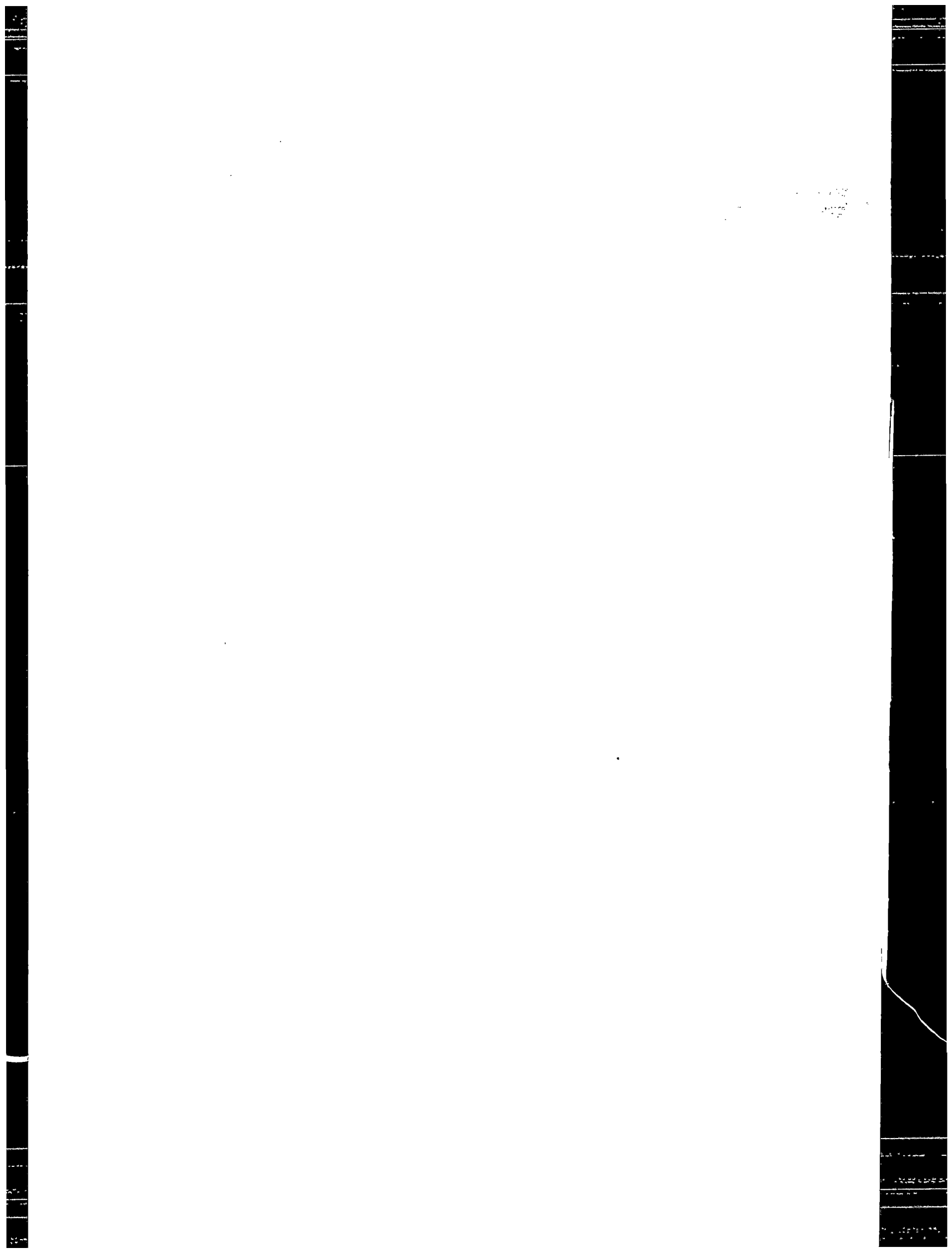
Μάλιστα, η υιοθέτηση ενιαίου νομίσματος σε όλη τη ζώνη του ευρώ ενίσχυσε τις δυνάμεις του διασυνοριακού ανταγωνισμού, αυξάνοντας τη διαφάνεια των τιμών, καθώς συναλλαγματικές μετατροπές δεν χρειάζονται πλέον για συγκρίσεις τιμών. Ο αυξημένος ανταγωνισμός ασκεί μειωτική επίδραση πάνω στον τιμάρθμο.

Ο νέος νόμος (Σεπτέμβριος 2000) περί της λήψης συμπληρωματικών μέτρων για την εφαρμογή στην Ελλάδα των Κανονισμών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με την εισαγωγή του ευρώ, θεσμοθετεί την πρακτική της «διπλής αναγραφής των τιμών» από την 1^η Ιανουαρίου 2001, πράγμα που θα βοηθήσει τους καταναλωτές να αναπτύξουν από νωρίς κάποιο αισθητήριο για την αντιστοιχία τιμών μεταξύ δραχμών και ευρώ.

Στο κέρμα των 2 ευρώ ο δακτύλιος είναι από χαλκονικέλιο (αργυρή απόχρωση) και ο πυρήνας από υλικό τριών στρωμάτων (νικελιούχος ορείχαλκος, νικέλιο/νικελιούχος ορείχαλκος, κίτρινη απόχρωση).

Το χαρτί των τραπεζογραμματίων ευρώ παράγεται από βαμβάκι 100%.

Οι πρώτες ύλες για τα κέρματα, δηλαδή οι μεταλλικοί δίσκοι παράγονται στην Ελλάδα από τις μεταλλιοβιομηχανίες ΧΑΛΚΟΡ ΑΕ και ΜΕΤΑΛΛΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ.

Για τα χαρτονομίσματα οι πρώτες ύλες – το χαρτί και τα μελάνια δηλαδή – επειδή δεν παράγονται στην Ελλάδα, εισάγονται από άλλα ευρωπαϊκά εργοστάσια.

Το ευρώ σε φυσική μορφή θα τεθεί σε κυκλοφορία ταυτόχρονα σε όλα τα κράτη μέλη της ζώνης ευρώ την 1^η Ιανουαρίου 2002.

«Η απόσυρση της δραχμής» λέει χαρακτηριστικά ο υποδιοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Νικόλαος Γκαργκάνας, «θα ξεκινήσει την 1^η Ιανουαρίου 2002 και μπορεί να διαρκέσει μέχρι τις 28 Φεβρουαρίου 2002, οπότε τα μετρητά σε δραχμές θα παύσουν να αποτελούν «νόμιμο χρήμα».

6.8 Γνωριμία μ' έναν γνωστό άγνωστο.

Το ευρώ ήρθε στη ζωή μας, όμως για ένα χρόνο θα είναι «ωσεί παρών»: μόνο σε λογιστική μορφή. Είναι η χρονιά της προσαρμογής μας και η δραχμή θα αποτελεί για το διάστημα αυτό υποδιαίρεση του ευρώ.

Όμως την ώρα που τα νέα νομίσματα «γεννιούνται» στο Χολαργό, έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δείχνει ότι 8 στους 10 Έλληνες (ποσοστό 81,5%) έχουν ελλιπή ή καθόλου πληροφόρηση για το νέο νόμισμα.

Οι καταναλωτές, από την πλευρά τους φοβούνται ενδεχόμενες ανατιμήσεις προϊόντων από τη μετατροπή των δραχμικών ποσών σε ευρώ, ενώ φόβοι εκφράζονται και για επίδραση πάνω στον πληθωρισμό.

Για το θέμα αυτό ο υποδιοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Νικόλαος Γκαργκάνας διαβεβαιώνει ότι ο ανταγωνισμός θα είναι σύμμαχος του καταναλωτή, αφού «οι δυνάμεις του εξασφαλίζουν ότι καμιά επιχείρηση δεν θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει τη μετατροπή στο ευρώ ως πρόφαση για να αυξήσει κατά μέσο όρο τις τιμές της», και αυτό επειδή: «Ο

αυξημένος ανταγωνισμός ασκεί μειωτική επίδραση πάνω στον τιμάρθμο».

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα μέταλλα που χρησιμοποιούνται για τα κέρματα σε ευρώ, είναι για τα νομίσματα των 1,2 και 5 λεπτών ο επιχαλκωμένος χάλυβας (κόκκινη απόχρωση). Των 10, 20,50 λεπτών Nordic Gold (τετραμερές κράμα ορείχαλκου, κίτρινη απόχρωση). Τα κέρματα 1 και 2 ευρώ θα είναι διμεταλλικά, δηλαδή θα περιλαμβάνουν διακεκριμένο εξωτερικό δακτύλιο και εσωτερικό πυρήνα.

Στο 1 ευρώ ο δακτύλιος είναι από Nickel brass (νικελιούχος ορείχαλκος, κίτρινη απόχρωση) και ο πυρήνας από υλικό τριών στρωμάτων (χαλκονικέλιο/νικέλιο, αργυρή απόχρωση).

6.9 Το χρονικό ενός προαναγγεληθέντος θανάτου

Λέμε το οριστικό αντίο στη δραχμή και βάζουμε στο μουσείο το αρχαιότερο νόμισμα της Ευρώπης, καθώς και μία ιστορία 27 αιώνων.

Τώρα κρατώντας μοναδικό σύνδεσμο μαζί της το «καραβάκι», ξεκινάμε τη ρότα μας για το ευρώ και βάζουμε τα θεμέλια, μαζί με τους άλλους 11 εταίρους μας, του ενιαίου νομισματικού συστήματος.

Η πρώτη δραχμή κόπηκε στην Αίγινα τον 7^ο π.χ. αιώνα από το Φείδωνα και ο Μέγας Αλέξανδρος την κατέστησε πανίσχυρο νόμισμα της αχανούς αυτοκρατορίας του.

Θυμηθείτε λίγο τις μέρες αγωνίας που περάσαμε πρόσφατα με το δολάριο στις 415 δρχ. και θα καταλάβετε το δέος που ένιωθαν οι αρχαίοι λαοί μπροστά στην κραταιά δραχμή του Μεγ. Αλεξάνδρου.

Τώρα μετράει μέρες για να γίνει μουσειακό είδος.

Στη νεότερη ιστορία μας η δραχμή επανήλθε στο προσκήνιο μαζί με τη βασιλεία του Όθωνα, ο οποίος με το διάταγμα 8/20, το Φεβρουάριο 1833, την όρισε επισήμως ως νέα νομισματική μονάδα.

Με το διάταγμα αυτό αντικαταστάθηκε ο Φοίνικας που τον καθιέρωσε ως νόμισμα του ελληνικού κράτους ο Καποδίστριας το 1828.

Οι πρώτες δραχμές ήταν ασημένιες και κόπηκαν στο Μόναχο.

Τα πρώτα χαρτονομίσματα σε δραχμές εκδόθηκαν από την Εθνική Τράπεζα το 1841 και τυπώθηκαν στη Γαλλία.

Όμως στις 28 Φεβρουαρίου 2002 η δραχμή θα είναι παρελθόν, ύστερα από 168 χρόνια κυκλοφορίας.

Γεννήθηκε με πολλές προσδοκίες και όνειρα, σε μια δύσκολη εποχή. Μεγάλωσε φιλοδοξώντας να ικανοποιήσει και τα πιο ακριβά γούστα. Το όνομά της υμνήθηκε και λαιδωρήθηκε όσο κανένα άλλο, πριν τελικώς καταλήξει στο καλάθι των αχρήστων.

Η δραχμή τιμή δεν έχει και χαρά σε όποιον την.....ανταλλάξει εγκαίρως.

Το γεγονός ότι εκπλήρωσε το ρόλο της και κουρασμένη πήρε το δρόμο της οριστικής αποχώρησης είναι αναμφισβήτητο.

Από το 1833, που καθιερώθηκε ως εθνικό νόμισμα της Ελλάδας, ως το 2002, οπότε θα παραδώσει τη σκυτάλη σε ένα βρέφος, φαίνεται ότι έκανε τον κύκλο της. Φόρος τιμής σε ένα ηρωικά μαχόμενο νόμισμα ή μήπως μια απλή επιμνημόσυνη δέηση για τη χαμένη τιμή ενός νομίσματος που εδώ και καιρό είχε απωλέσει το κύρος του;

Αυτό πάντως που είναι σίγουρο είναι ότι και να θέλει, στη νέα εποχή δεν έχει θέση.

Η δραχμή θα «παραδώσει το πνεύμα της στο ευρώ» στις 28 Φεβρουαρίου του 2002.

«Αμλετικά» συμπλέγματα σε όσους έχουν ενδιασμούς μπορεί να αναπτύσσονται, καθώς η σύλληψη του ευρώ γέννησε ελπίδες και θετικά vibes στους κύκλους του διεθνούς εμπορίου, αλλά η ανάπτυξή του μάλλον σε νομό γκαντέμη θα μπορούσε να αποδοθεί.

Όσοι ονειρεύονται big business με το ευρώ, βρέθηκαν μπροστά σε big trouble. Ας μην προτρέχουμε όμως, αφού «το μέλλον αλλάζει, όταν το κοιτάζουμε»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ – Σ. ΛΑΖΑΡΕΤΟΥ
Η ΔΡΑΧΜΗ
“Νομισματικά Καθεστώτα & Δημοσιονομικές Διαταραχές στην
Νεότερη Ελλάδα”
ΑΘΗΝΑ 1997
2. Οικονομικός Ταχυδρόμος 30 Απριλίου 1998
Οικονομικός Ταχυδρόμος 18 Απριλίου 1998
Οικονομικός Ταχυδρόμος 5 Μαρτίου 1998
3. ΕΠΙΛΟΓΗ 10/’97 Του Μάκη Ανδρονόπουλου
4. ΕΠΙΛΟΓΗ: ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ Του Νίκου Μπέλλου.
5. ΑΓΟΡΑ: 2001

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. ΑΛΟΓΟΣΚΟΥΦΗΣ – Σ. ΛΑΖΑΡΕΤΟΥ
Η ΔΡΑΧΜΗ
“Νομισματικά Καθεστάτα & Δημοσιονομικές Διαταραχές στην
Νεότερη Ελλάδα”
ΑΘΗΝΑ 1997
2. Οικονομικός Ταχυδρόμος 30 Απριλίου 1998
Οικονομικός Ταχυδρόμος 18 Απριλίου 1998
Οικονομικός Ταχυδρόμος 5 Μαρτίου 1998
3. ΕΠΙΛΟΓΗ 10/’97 Του Μάκη Ανδρονόπουλου
4. ΕΠΙΛΟΓΗ: ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ Του Νίκου Μπέλλου.
5. ΑΓΟΡΑ: 2001